

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXIX. ÉVFOLYAM, 1939 JULIUS

DR. PATAI JÓZSEF:

A MAGYAR ZSIDÓSÁG PROBLÉMÁI

— A KARMEL-HEGYEN, A MÜEGYETEM DÍSZTERMÉBEN TARTOTT ELŐADÁSBÓL —

Ha innen, a Karmel messzi magasáról, a tüzes szekerű Illés próféta szent hegyéről nézem a magyar zsidóságnak egyre tragikusabbá váló kérdését, még világosabban lobban föl előttem az igazság, hogy ez is csak egyik elválaszthatatlan része annak a bonyolult komplexumnak, amely mint általános „zsidókérdés” nyugtalanítja a világnak majdnem minden táját.

Keserű tévedése volt a magyar zsidóságnak, amikor azt hitte, vagy hirdette, hogy ő külön test, „corpus separatum”, amelynek sorsa az egyetemes zsidóság sorsától függetlenül alakulhat és így a közösség vállalása se nem kötelező, se nem szükségszerű, sőt a szélső asszimiláció érdekében minél teljesebb elszakadásra kell törekednie. A keserű tévedés keserű csalódáshoz vezetett. De másrészt époly végzetes tévedés volt, amikor kívülről állók azt hitték vagy hirdették, hogy a magyar zsidóság a maga egészében „Izrael fájának elszáradt ága”.

Az asszimiláció jelenségei általánosak voltak mindenütt, különösen a nyugati és északi országokban. Természetes folyománya volt ez az új hazákhoz és új kultúrákhoz való *kötöttségnek*, amely kétségtelenül *őszinte és bensőséges* volt. Még a cári Oroszországban is a *héber* költők a Multtal való szakítást zengték a Biblia nyelvén. J. L. Gordon „Ébredj népem!” című verse nem a nemzeti ébredés szózata, hanem ellenkezőleg, nemzeti megtagadásra buzdít, hogy ime „ez az *Éden-ország* megnyílik előtted és polgárai testvérként ölelnek.” Viszont tény és valóság, hogy az igazi zsidó ébredésnek, az új lendületű, átalakító és átformáló renaissancenak két legnagyobb uttörője *két pesti zsidó* volt: Herzl és Nordau.

Egyik jeruzsálemi előadásomban rámutattam részletesen azokra az értékekre, melyeket a magyar zsidóság az egyetemes zsidóságnak az irodalom, költészet és tudomány minden területén adott. A Palesztina-kutatást elméletben és gyakorlatban előbbre vitte. Ott találjuk az első építők között, az első heroikus honfoglalók és a legutóbbi idők első önfeláldozó mar-

tírjai között. És itt, mellettem ül az a férfiú, aki az Émek-Jezreél mocsarainak szanálásával halhatatlanná tette a nevét: Breuer professzor.

A magyar zsidóság tragikus sorsa ezekben a történeti időkben igazságos ítéletet követel!

Mi volt az általános zsidó probléma lényege?

Izrael népe itt érte el fejlődése csúcspontját, ezek között a hegyek között, „ki-ki szőlőtője és fügefája alatt”, természetes rétegezetségekben, amelyből földművesek és juhásztorok prófétákká és látnokokká emelkedtek. Itt a Karmel barlangjai homályában és Juda sivatagai fenségében születtek azok a csodálatos látomások, amelyek „új szív és új lélek”, örök béke és örök tisztaság ábrándjait szőtték bele a jövőndőbe. Látjátok itt a sziklákat, a kemény köveket, bizony nem folytak „tejtől és méztől”, hanem vértől és verejtéktől. De otthont és védelmet jelentettek, szabadságot és emberi méltóságot. A felhomlás és szétszóródás után a zsidóság szinte mindenütt középosztályként ékelődött a befogadó népek rétegei közé és két malomkő között kezdett őrlődni. Alulról, felülről is feszítette a nyomás, majd itt, majd ott szorította ki ugyanazon ismétlődő törvénynek erejénél fogva. Miért remélhette volna a magyar zsidóság, hogy az ő sorsa kivételes lesz?

Az asszimiláció hívei önámításból, mindig a maguk életterületének határain kívülre tolták a zsidókérdés hatóerejének síkját. „Csak a keleti zsidókat illetheti”, — mondták a művelt és gondolkodó német zsidók is. És nem vették észre, hogy ebben az egy kérdésben a Kelet határai egyre tágulnak és előbb-utóbb elnyelik az egész nyugatot. Az a nagy publicista, akihez Herzl ama híres levelét intézte, hogy „a magyar zsidókat is utoléri a sors, minél később, annál fájdalmasabban”, Mezey Ernő, a magyar országgyűlés tagja a parlament színe előtt szólította fel az „antiszemitákat”: ha önök nem bírják a zsidókat, tessék kivándorolni! Pedig talán éppen ak-

*Rubin: „Safed“
(Coll. T. Horowitz, Esp., London)*

*Rubin: Aliza
(Coll. Dr. Max Blum, Tel-Aviv)*

Rubin: A furulyázó

Rubin (Tel-Aviv): A Tóra koronája

kor adta Mikszáth Kálmán a tanulságos, humoros definíciót: „Ki az antiszemita? Antiszemita az, aki *kelleténél jobban gyűlöli a zsidót!*“ Tehát csak *fokozati* különbségekről lehetett szó akkor is. És ez a definíció érvényes volt és maradt mindenütt.

Ma már kevesen vannak, akik a magyar zsidóság problémáját teljesen elkülöníthető kérdésnek tekintik. És a megoldás is csak az általános nagy zsidó probléma keretében kereshető.

Itt állnak ebben a teremben köröskörül sokan, akik csak *pár órával ezelőtt* szálltak le az elfogott „fekete“ hajóról. Heteken át bolyongtak, hányódtak, vetődtek bizonytalan hullámok közt, ismeretlen vizeken, minden parttól eltaszítva. Ezer bolygó zsidó Európa különböző országaiból száműzve. Szimbolumai voltak a közös zsidó sorsnak és az évezredes sóvárgó vágynak, Erec Jisrael feltámadása után. Köszöntelek benneteket a Karmel-hegyen, ahol partot értetek. Találjatok otthont, nyugodalmat és verjetek gyökeret az ősök földjében. És verjetek gyökeret a Biblia nyelvén, amely újra egyesíti a szétszórtakat és feltámasztja, megnyitja a próféták megváltó szellemét.

Itt a Karmelen küzdött Élijáhu a bálványok ellen, itt látta lángoló vízióit a tiszta emberről, az igazság győzelméről. És mi értelme és értéke volna az egész zsidó vándorlásnak és szenvedésnek, ha nem lebegne a nagy tragédia fölött a katarzis, a megtisztulás reménye?

Egy kis zsinagóga istentiszteletén vettem részt az

Rubin: *Tevék*

(Coll. Rachel Levy, London)

elmúlt szombaton a Karmel-hegyen. Hegy és ég és tenger között lebegett a kicsiny gyülekezet. Lobogó feketeszemű ifjú tartotta magasra a Tórát és csodálatos jelképnek tűnt: Ősi Tan és örök ifjúság összeölekezése a jövőendőért. És amint felgöngyölödött a Tóratekercs és fülembe hangzott a heti-szakasz szövege, olyan volt, mintha a zsidó nép története tárulna fel előttem egy tömör mondatban: „*És így leszén ez mindig, felhő fogja beborítani és tűzlátomás éjjel*“. Csupa felhő Izrael népének történetén, sokszor éppen „ahová vándorol, ott támad a felhő“, de sohasem tűnt el a tűzlátomás a legsötétebb éjjelekben sem. Olykor az Ujhold megújódását jelző tüzek, melyek Jeruzsálem hegyeiről végig terjedtek és megvilágították az egész diaszpórát; olykor makkabeusi harcok tábortüzei, olykor száfedi misztikusok éji mécseseinek halk lángjai, olykor messiási megvalósulások és megcsalatozások máglyái, olykor galileai új telepek őrségeinek fényszórói, olykor a Scopus-hegyen kigyulladó fények szikrái. Mindig csak fény és láng és tűz látomásai tartották melegen a zsidó lelket. „*Ha meggyújtod a lángot, a Menóra színe felé lobogjanak a lángok...*“ így kezdődik a heti-szakasz. „*Behaalotcha*.“ És régi magyarázat szól: „*Mert a láng fölfelé száll, azért az „alija“ kifejezés*“. A szentföldi „*alija*“ is csak akkor *felszállás, felemelkedés*, ha belső tűz és láng kíséri. Ha teljesedésbe megy vele a heti „*haftóra*“ látomása: „*Távolítsátok el róla a szennyes ruhákat és öltöztessétek patyolatfehérbe...*“

Ezen a hegyen itt állt Herzl Tivadar és álmodta nagy álmát a hazatérő hajókról, mik hozni fogják a zsidó nép fiait a világ minden széléről. Szabad hajókról, fehér hajókról álmodott, nem kalóz hajókról, nem fekete hajókról. Aminthogy a régi próféták más képekben látták a szétszórtak egybegyűjtését északról és keletről, nyugatról és délről. „*Nem rohanva mentek s nem menekülve jöttök, mert összegyűjt titeket Izrael Istene*.“ Mennyi becéző, dédelgető metafora! „*Vállukon visznek*“, a föld végeiről halászsokat küldök és „*kihalásznak*“ vizek végtelenjéből. Mily messze esik ettől a valóság, mely tengerre kilökött, zsúfolt teherhajókról, partraszállító kizsákmányoló halászcsonakokról tud fájdalmas regéket regélni. És hol a vízió a jövőendő visszatérőkről: „*Kik ezek, kik mint felhők repülnek s mint galambok a dúcaik felé?*“ Olykor felhők fölött, repülőgépeken jönnek zsidók, — *mert nem kaptak a földön útutazási vízumokat...*

Bizony, távol, távol esik egymástól vízió és valóság. De mit ér a valóság vízió nélkül, mit ér az élet hit, remény nélkül? És mi értelme volna minden emberfeletti erőfeszítésünknek, hogy új életet fakasszunk itt e kegyetlenül kemény sziklák között, ha nem élne bennünk a hit, hogy nem egy kis levantín ország keletkezéséről van szó nagyhatalmi érdekek ütközőpontján, hanem annak a darab ősi földnek a feltámasztásáról, amely már egyszer át tudta alakítani az egész földkerekség szellemét. És nem azért születik újjá a Karmel hegye, hogy új fényűző villasoroknak adjon helyet, hanem hogy újjászülessen rajta a látomás fénye, amely világot gyújt az egész emberiség számára.

KISS ARNOLD: MENEKÜLŐK

*Nem rohanó áradat többé, de még mindig lassú vérszívárgás.
Azok jelentkeznek most már, akiknek a megalkuvó jelszavuk: talán... talán sikerül.*

A keresztség árán állást, pozíciót, kenyeret menteni. Igaz, hogy új hitük tanítása szerint „könnyebb egy tevének a tű fokán keresztülbújni” — de talán ők lesznek az a kivételes tevé, amelyiknek a pupját el fogják nézni.

A sok ledér, hazug, könnyű jellemű áttérő között igen sok a *martir* áttérő. Akiknek a lelkük belehal ebbe a zsidótóra elvetésbe és új keresztségbe. Majdnem azt merném állítani, hogy a közelgő szentséges, nagy zsidó ünnepekre egy tágas új templomot kellene építeni ezeknek a marannus zsidóknak. Akik jönni fognak rejtve, bújdosva, könnyes szemekkel, halottas maszkir imával a halott édesapjukért, édesanyjukért sírni...

A mult napokban is járt nálam egy kitérésre jelentkező házaspár. A kislányukat is magukkal hozták. Azt is áttérítik. A férj borkereskedő. Dadogva beszél a belső felindulás izgalmában:

— Harmadszor vagyok már itt. Az előszobából mindannyiszor visszafordultunk. Nem volt erőnk: a bejelentést megtenni. Ma végre erőt vettem magamon. Itt vagyok, itt állok, nem tehetek másképp. Az üzletem miatt kell megtennem. Csupa keresztény vevőköröm van, tönkre megyek, ha zsidó maradok.

Az asszony, a felesége lihegve, lelkendezve vallja:

— Belehalok... vallásos zsidó családból származom. Szent szombatokat, ünnepeket láttam a szüleim házában. Soha nem fogom elfelejteni... Tovább is el fogok járni a zsidó templomba.

A kis hétesztendős leánykájuk csarsogva, dicsekedve szól közbe:

— Ugy-e anyukám, milyen szépen mondtam el az idén is a „manistánót” a széder-estén. Akkor még élt a nagyapuka, meg a nagymama is. Azóta meghaltak. Most tudja rabbi bácsi, kikeresztelkedünk. De azért úgy-e anyukám, a manistánót a széder-estén újra csak én fogom elmondani.

Az anya ölbekapja a kislányt, összecsókolja: igen, te fogod elmondani, drága kis Erzsikém. A nagyapa, a nagymama meg fogják odafönn hallani.

Sírnak, zokognak mind a ketten. Az apa és az édesanya. Csak a kislány bájos arcocskája mosolyog értelmetlenül.

Újra az édesanya szólal meg:

— Innen elmegyünk a nagyapó és az ómama sírjaira. Kimegyünk a temetőbe. Talán meg fognak bocsátani min nekünk.

A lányka tapsol örömeiben:

— Igen, kimegyünk a temetőbe. Olyan szép ott minden. A nagyapó, a nagymama sírjai tele vannak virággal. Rigó is fűtyül ottan. El fogom nekik ott mondani a manistánót. A keresztény papbácsinak is majd el fogom mondani, amikor meg fog keresztelni. Jaj, de jó lesz...

Odafordulok a megrendült szülőkhöz:

— Sírva fognak még Önök visszajönni...

Az anya válaszol könnyek között:

— Látja, rabbi úr, sírva távoznak is.

Ennél a jelenetnél egy előkelő keresztény úrhölgy is jelen volt a rabbi hivatalban. Valami hivatalos ügye volt. Egy ismerős zsidó pártfogoltjának okmányait kereste.

Amikor a szülők a kislányukkal távoztak, meglepve láttam, hogy ennek az én keresztény úrhölgy látogatónak az arca könnyben ázik.

— Soha nem fogom ezt a jelenetet elfelejteni... — mondta megrendülten.

*

Gyerekeket hoznak kitérés bejelentésére.

Az árvaszék határozata így szól:

„Az 1674/1895. V. K. számú rendelet szem előtt tartásával történt meghallgatása során megállapította, hogy a kiskorú, az érettségnek olyan fokán van, hogy saját vallásos meggyőződéssel rendelkezik, őt a tervezett vallásváltoztatásra senki sem kényszeríti, a vallás változtatás a gyermek valláserkölcsei fejlődésére jótékony hatást gyakorol...”

Háromféle kitérő gyermeket láttam eddig:

Az egyik értelmetlenül bámul, amikor a szülők elhozzák a rabbi hivatalba. Amíg a szülők beszélnek, leül a szőnyegre és gombozni kezd.

Rubin: Jemenita virágcsokorral

(Coll. Edward M. M. Warburg, New-York)

— Kisfiam, te el akarsz hagyni a hitedet?

— Mama — nyüögösködik a gyerek — hazaakarok. Csokit (csokoládét) akarok. Ez ez a gyerek, aki saját vallásos meggyőződéssel rendelkezik?

Egy másik fiút hoznak. Korán nőtt, nyurga gyerek. Mogorva, dacos tekintetű.

— Fiam! Te át akarsz térni a keresztény hitre?!

— Dehogya is akarok — mondja a rakoncátlan gyerek... úgyis csak zsidónak fognak csúfolni.

Gyöngéd apai kéztől kiadós pofont kap ott a rabbi-hivatalban.

Erre bejelenti a kitérését. Ez az a gyerek, „akit a tervezett vallásváltoztatásra senki sem kényszerít.”

Harmadik gyerek. Már nem jár a zsidótemplomba, a kereszténytemplomba még nem jár.

— Nem is fogok egyikbe se járni — mondja mérgesen. — Futball, tennisz... ezért rajongok. Nekem nem kell se a zsidó, se a keresztény templom.

Ez az a gyerek, akinek valláserkölcsei fejlődésére a váláscsere játékos hatást gyakorol.

Rubin: A művész és felesége

Holnap temetési szertartásunk lesz.

Hosszú lelki vívódás után elhatározta, hogy bejelenti a kitérését egy magasabb állású banktisztviselő.

Úton volt, fölindult lélekkel. A rabbi-hivatal házkapujáig ért. Talán az apjára, az anyjára gondolt, akik dermedt szemekkel fekszenek valamelyik kisvárosi zsidó temetőben. Talán a halottas kadis ima reszketett a szíve mélyén...

Hirtelen mozdulattal a szívéhez kapott, összeroskadt, ott halt meg a kapualjban.

Véletlen...

Holnap temetem...

ABÁDI IMRE: BELSZÁZÁR KIRÁLY UDVARÁBAN

AZ EZÜSTNYÁRFA LEGENDÁJA

Oly csendes volt az este
A nagy királyi parkban,
A hűs királyi parkban
És együtt andalgott abban:
A király meg a királylány,
A király meg a királylány.

Együtt sétáltak, együtt...
A suttogó cselédek
De sokat beszéltek,
Míg szép lassan kiértek
Egy virágos tisztásra,
Egy virágos tisztásra.

Balzsamos szirmok közé,
Karcsú nyárfák körébe,
Büszke nyárfák körébe:
Mint kertjük díszőrsége,
Hallgatva állt mind ottan,
Hallgatva állt mind ottan.

Két kéz forrón fogódzott
S a néma fák csendjében,
Az illat nagy csendjében
Valami cuppant éppen,
De jaj, — nem apa-csók volt,
Nem apai csók volt.

A hold, amint meglátta,
Hogy közelgnek az ajkak
És csókra csókot adnak,
A felhőknek szaladt csak,
Hogy rémülten elbujjék,
Hogy rémülten elbujjék...

S fehér, ezüstös fényét
A csendes nyári estbe,
A langyos nyári estbe,
A nyárfákon feledte:
Azóta rajtuk is van,
Azóta rajtuk is van...

(Tipchah, Galilea.)

PETERDI ANDOR: A SZEGÉNY MOJSE LIBÁI

Hogy ki volt Mojse? Egy ágról szakadt szegény flótás, a piacon ténfergő, szolgálatkész zsidó, mindenki rendelkezett vele: segített itt, segített ott s mire a piacnak vége volt s a berakodás véget ért, az ő zsebében is csörgött már valami aprópénz. Ennek a kis emberkének volt egy különleges tulajdonsága is, amiért szerették. Ő volt a falu szája. Mindenről tudott és vitte a híreket egyik családtól a másikhoz. Előtte nem volt semmi titok, mindent kiszimatolt s mintha csak a kuleslyukon tudna beosonni a zárt lakásokba, úgy tudta meg a legtitkosabb családi perpatvarokat, örömöket és bánatokat a község minden familiájáról. Hát azért is szerették, mert féltek tőle, azután azért is, mert az asszonyoknak tudott ujságokat pletykálni.

Mojse csak jött-ment és csupa fül volt s a hallottakat úgy raktározta el magában, mint más a drága portékát a boltjában.

Máma is nagy szerencse érte őt, éppen azért, mert egyedül ő tudta a piacon az éjszakai eseményt, hogy a gazdag Eizignek éjjel fia született. Hogy honnan tudta? Az már az ő dolga, de tudta és beújságolta vele az egész piacot, úgyhogy mire Eizig kiment a nép közé, már mindenki eléjeszaladt és gratulált neki. Valósággal körülfogták és ünnepelték a hitközség oszlopát, a tekintélyes férfit: Eizigot.

És ő is csak azon csodálkozott, hogy honnan tudják az emberek ezt a hírt, amikor ezt még csak a bába tudta meg ő s a bába ki se mozdult a házból?

— Hát honnan tudtátok meg, hogy fiam született?

— Honnan? — zsivajgott feléje a felelet. — Mojse hozta a hírt... Korán reggel tudtuk meg... éljen a gyerek százhusz évig.

És Mojse is ott tolongott hátul az üdvözlők soraiban és hajlongott, mosolygott, s olyan boldog volt, mintha legalább neki született volna gyereke s mintha neki szólna az a sok gratuláció.

Eizig boldog volt s hangos jókedvvel fogadta az ünnepelést és közben észreveszi Mojset:

— Hó — szólt mosolyogva. — Válassz magadnak egy libát s vidd haza, legyen a házában is öröm.

Mojse nagy diadallal vitte haza a libát s amikor benyitott a házába s a felesége látta, hogy mit szorongat a hóna alatt, felkiáltott:

— Mojse, nem tudok hinni a szememnek! Libát hozol?

— Libát hoztam. Itt van lá! — és letette a konyhaszatra. Azután megnyujtogatta a karját, mert messziről cipelte a jószágot s karja valósággal elzsibbadt, meggémberedett.

— Hol kerestél annyi pénzt, hogy ezt megvehetted? Milyen szép! — s az asszony a szárnya alá nyult és megtapogatta.

— Hogy került ez hozzád?

— Hogy került hozzám? Nem loptam, e felől nyugodt lehetsz, Fáni — szólt Mojse. — Kaptam. Egyszerűen kaptam, ez úgy igaz, ahogy neked mondom.

És Fáni fogta a libát, beeresztette a ketreche s ezzel a jószággal mennyei boldogság költözött a szegény Mojse házába.

Hétfő volt és péntekig négy nap telik el. Az asszony naponta a kellő időben gondosan előkészíti a kukoricát, vízbe áztatja, azután nekiül és tömi. Vigyázva megnyitja a

csőrét s marékkal ereszti szájába az ázott kukoricát, aztán, ahogy ez rendjén van, ujjával jól benyomkodja a torkába. Így ment a csütörtöki utolsó tömésig.

Fáni aznap is, csak úgy nekiült a tömésnek, mint más-kor, a két lába alá kapta és tömte, tömte a liba torkát... Utoljára tömi — gondolta, holnap reggel megy vele a sojchethez... estére már lesz jó libaleves, aprólék, nagy mája lesz... milyen derék ember is ez az Eizig... A gyereke éljen százhusz évig...

S mialatt ezeket gondolta, serényen tömte a libát... Egyszerre csak kezd kráogni a liba, rázza a fejét, hápog, levegő után kapkod és fulladozik... Fáni megijed, felugrik ültőhelyéből s szabadonengedi a libát, hogy talán így segít magán s lenyeli az akadozó kukoricaszemeket. De hiába. A szegény liba krárog, szédölög s már-már leesik. Fáni fölkapja, megint belenyul a torkába, a nyakát is masszirozza, de a szegény lud csak nem kap levegőt. Erre újna fölkapja s átszalad a szomszédasszonyhoz vele.

— Mandlné, az Istenért, tegyen valamit, a libám megdöglik — kiált a szomszéd asszony felé s már nyujtja neki a libát.

— Mellé ment a kukorica — szólt a megriadt szomszédasszony s már vette is a főzőkanalat s azt tolta le mélyen a liba torkába. Ez se használt, mert a szegény jószág egyszer csak leejtette a fejét, megfulladt....

Fáni sírva fakadt s úgy vitte vissza hóna alatt a döglött libát.

Rubin: Virágok

(Tooth Gallery, London)

Mandlné is elkísérte Fánit s vigasztalta — nekem is megfulladt már libám, nem is egy. Ne sírjon Fáni... Adok magának egy tyúkot szombatira. Sose érje nagyobb baj..

De Fáni csak nem tudott megvigasztalódni.

— Mit fog szólni Majse, ha hazajön? Milyen örömmel hozta és most itt van, megdöglött. Milyen kövér volt már, milyen nagy mája lett volna és Mojse, hogy szereti. Mikor vehetek én libát? És mikor bolondul meg valaki, akinek fia születik?

— Jól van, Fáni, ne sopánkodjon már, áthozom a tyúkot és minden rendben lesz...

És a jó Mandlné hozta a tyúkot s e közben haza jött Mojse. Ott látja a döglött libát, a síró asszonyt, Mandlnét és a virgonc tyúkot.

— Mi történt, az Istenért? — szólt ijedten Mojse.

Fáni könnybe lábadt szemmel csak ennyit mond: — Megfulladt...

Mojse erre lesujtva vakarta a feje búbját s mormogott: — Egyszer jussak én egy libához. Ilyen az én szerencsém! Pont az én libám döglük meg. Az egész községben, az egész járásban, pont az én libám.

És rápillant az eleven tyúkra.

— Hát ez meg honnan került ide?

Mandelné diadallal megszólal:

— Én hoztam Mojse, hogy a feleséged ne bánkódjon. Fogyasszátok el egészséggel.

Mire Mojse keserűen kiadja a parancsot:

— De most gyorsan vidd a sojchethoz, vágasd le, főzd meg, mert utóbb ez is megdöglük.

Az asszony fogta a tyúkot és szaladt vele, hogy legalább ez maradjon meg Eizig családi öröméből.

JEHUDA HAEZRACH: KIDÓLT EGY TESTVÉR

Reggel. Elmult a rémséges éjszaka, amelynek leple alatt sűrű golyózapor özönlött, zúdult a kibbuc házaira. A védők erős tüzeléssel válaszoltak. Az egyik csoport ki is tört a támadók visszavetésére. Most térnek vissza és Nagyapó vállán cipeli fiának vérző holttestét. Az emberek összeszaladnak. Égő szemeikben, borzas fejükön és összegyűrt, ráncos képükön az átvirrasztott éjszaka nyomai. Elkecseregetett fogcsikorgatással fordulnak egymáshoz:

— Ki mondja meg a rettenetes esetet a leánynak, a kibbuc dédelgetett első unokájának? Ki közölje vele a rémséges csapást?

Senkisémmel vállalkozik. Maguk előtt látják a 12 éves leányka nyugodt, komoly szemeit, halvány arcocskáját, összecücsörített kis száját és csodálkozást kifejező, magas, barnárasült homlokát. Nagy, halálos csend. Csak mély lélegzetük zihálása hallik. Szemeik lesütve, idegesen megvonagló kezeik az asztalon. Belép a Nagyapó. Az imént csókoltta meg utoljára fiának szétroncsolt tetemét. Szemei kidülledtek, mintha üregükből kiugorni készülnének. Fiának alvadt vére a haján és szakállán.

— Én majd megmondom neki — szólt és már ki is fordult. Egyenest a leányka szobájába ment. A hajnal még alig pitymallott. A Hermon csúcsa sűrű ködben. Gyenge szellő, kellemes, lágy fuvalom lengedez. Két nagy, fekete szem bájos mosollyal nyílik feléje:

— Hogy volt, Nagyapó? Visszavettétek őket?

Nagyapó ránt egyet az övében, megigazítja pisztolytarso lyát és tölténytáskáját, aztán megszólal:

— Kelj fel, drágám! Mondani akarok valamit neked. Öltözködj! Sétáljunk egyet!

A leány gyorsan magára szedte ruháit. A nagy sietségben nem gondolt a fészülködésre és sűrű fekete haja borzasan hullott alá vállaira.

— Mehetünk, Nagyapó! — És karöltve elindultak.

A patak partján kis nyárfás. Odatartottak. Itt szoktak ők hármásban sétálni: a Nagyapó, az apa és az unoka. Középen a leányka, kétoldalt a férfiak. Jobbján a Nagyapó. Széles, domború mellét hosszú, ősz szakáll veri. A magas, szikártermetű, hallgatag apa megy a balján.

— Hol az édesapám? — kérdi a leány és pajkos mosollyal az ősz szakállba fúrja arcát. Nagyapó mélyeket lé-

legzik. Vértől maszatos, halvány arca eltorzul, álla reszket. A szélesen mosolygó gyermekajkak hirtelen összeszorulnak. Szemei tágranyílnak, fehérét valami vörösség futja át, orrlikai lihegve megremegeknek.

— De hol van apám? — kérdi ismételten.

Válasz híján rémületnek kifejezése ül arcára. Homlokát összeráncolja és emberfeletti hangon szinte rikácsolja:

— Nagyapó, hallgatsz, hol az apám?

Nagyapó magához vonja, csókolgatja hajfürtjeit. Ajkai szüntelenül remegnek és leküzdve torkát fojtogató fájdalmát, megszólal:

— Figyelj rám, gyermekem! Mikor apád 13 éves lett, kihoztam őt ide, ebbe a nyárfásba. Derekára csatoltam a tölténytáskát, vállára adtam a puskát a következő szavak kíséretében: „Eljöttünk ide, fiam, Galilea hegyei közé, hogy ekénkel, kapánkkal meghódítsuk. Nem rajtunk múlik, hogy puskát kell ragadnunk és gyilkos fegyverekkel kell küzdenünk. Mi nem akartuk a vérengző harcot, nem is mi kezdtük. A mai naptól kezdve neked is vállaidra kell vened az igazság, a munka és szabadság eszményének súlyos szolgálatát, amelyet mi felnőttek régóta teljesítünk. Vigyázz! Fegyveredet csakis ezen eszmék szolgálatában szabad szolgálnod.“ Ellenséggel vagyunk körülvéve, édes kislányom. Védekeznünk kell és mi megtanultunk hátran szembenézni a fenyegető veszéllyel. Ma rajtad a sor, leányom. Sorainkba kell állnod és velünk együtt viselned védelmi harcunk súlyos jármát!

— Igen, Nagyapó, de még nem vagyok 13 éves!

Nagyapó feléje nyújtja a fegyvert és a töltényövet. A leányka felcsatolja és arcán a büszkeség lángja lobog. Hirtelen eszébe jut:

— Apám, hol van édesapám?

A két szempár találkozik. Meglátja Nagyapó összeráncolt, komor homlokát, ziháló mellét, reszkető szakállát, vörös szemeit és eltorzult ajkait. Megértett mindent. Mintha hirtelen évek repültek volna el felette, nagy lett, egyszeriben megérett. Hangtalanul, zokszó nélkül megrántja övét, eligazítja pisztolyát. Ezzel megindulnak mindketten vissza a telep házai felé.

Héberből fordította:
Roth Jenő, Érsekújvár

PATAI EDITH: RUBIN, TEL-AVIV FESTŐJE

Két év óta nem jártam Rubin műtermében, két nehéz, súlyos év mult el Palesztina felett és két, zsidó tragédiát tragédiára halmozó év a galuthban. De Tel-Aviv nagy festőjének szemei éppoly ragyogók, éppoly finomak, mint azelőtt. „Ars longa, vita brevis“. A nagy, tág, messzi eljövendők számára alkotó művészet mellett eltörpül a jelen rövid és mulandó időszakának minden nehézsége.

Rubinnak ritka szép otthona van Tel-Avivban. Minden darab magán viseli a művészi ízlés pecsétjét. Itt az az érzésünk, hogy az új zsidó város küzdelmes életének sokrétegűsége felett a művészet trónol szépségben és nyugalomban. Ebben a hűvös műteremben elfelejtjük, hogy a művész sorsa Erec Izraelben sem könnyebb, mint egyebütt, hogy a zsidó művészek itt is nehéz küzdelmek útját járják. Rubin kivétel, Rubin az istenek kedvence.

A műterem széles, belső ablakpárkányán, régi nemesvonalú kancsók, edények, szépmívű bronztárgyak között nagy, már hervadó napraforgók csokra. Fémcsillogású vázában haldokolnak a sárga virágok, de a róluk festett kép zengő, dús és virulást hirdető. Ujabban sok virágképet fest Rubin, tájkép helyett virágot fest, mert a szabadba nem tanácsos kimenni. Látjuk a művész legújabb önarcképét hatalmas virágcsokorral, egy jemenita sötét, napégette arcát ragyogó színű virágok felett. Valójában nem is kell különös ok, hogy Erec Izraelben virágokat fessen a művész. Dúsan öntötte színét, illatát erre a kemény, sziklás, homokos földre az Isten. Egyik kis utcában, egy szerény, düledező ház előtt olyan káprázatos, egymásba boruló, sárga, lila, vörös virágú bokrokat, fákat láttam, hogy szinte megbűvölve álltam percekig. Rubin olyan virágcsokrokat fest, hogy hátterük szinte éggé tágul, nagy, zengő, felhőkbe öltöző mindenséggé. Új témája, a virág éppúgy a természet hatalmának hirdetője, mint az ember, vagy a táj. Lányfeje, kettős portraitja, amely önmagát és feleségét ábrázolja, tájképei, állatképei más és másféle csapongó alkotókedv erejét hirdetik. És minden képe mögött eget és levegőt érzünk és a nagy Mindenséget.

De Rubin mai művészetének csúcsa a „Tóra koronája“ című képe. Finom és erővel teljes, mély jelentőségű, színes

*Rubin: Önarckép
(Coll. Ben Ury Society, London)*

tüzekben csillogó, áhítatos és misztikus. Valósággá álmódja a Tóra koronáját, egy fiatal, átszellemült távoli világok hangulatát hozó zsidó kezébe adja, aki féltő, vigyázó ujjakkal emeli a kincsek kincsét, hogy ráillessze a töratekercsre, amelyet egy álmodozó arcú öreg tudós tart karjaiban. Az öreg egész tartása az égi kegyelmet öntudatlanul elfogadó és valóban, mintha az ő meghajtott fejére is ráereszkedne a korona fénye... Gyönyörű, megható kép, egy nagy fantáziájú zsidó művész képe, amelyben kabbalisztikus hangulatok ragyognak az új Palesztina színeibe mártva.

Rubinnál társaságot találtunk, művészeket, muzsikusokat, írókat, közöttük sok ismerőst. Kicsi lett a nagy világ a zsidóság számára és az örült kavardásban, menekülésben a szűk Palesztina képviseli a központi mágneses erőt. Ez a kis darab föld, amely maga is tele van földalatti kráterekkel. A zsidó fiatalok azt mondják vér fogja megfesteni a fehér könyv lapjait. Rubin vásznain virágok nyílnak, virágok, olyanok mint a vér bíbora. — és szinte kihajolnak a vászonból. Égő pirosságuk utánam jön az utcára, amely a keleti nap kérlelhetetlen tűzében izzik. Érzem, a szombati csend ezer hangot rejteget. A lelkek megteltek feszültséggel és vágyakozással. És már sodor a zsidó város élete, forró, fájó, ujjongó, daloló, ős könnyeket osztó küzdelmes élet. Elsiklott a műterem hűvössége, csak a vérszínű virágok hajolnak utánam és a tóra koronája ragyog a tenger felett.

*Rubin: Szamarak
(Coll. Norman Lourie, S. Africa)*

FLEISCHER LIPÓT: RÓMAI KATOLIKUS TUDÓS

A JERUZSÁLEMI HÉBER EGYETEM PÓDIUMÁN

Zsidó vallástörvényeinkre jellemző a tudománynak abszolút respektálása. Ha híres, zsidó tudóst látunk, a zsidó vallástörvény előírása szerint, benedikciót kell mondanunk. Ezen respektus azonban nem csupán a zsidó tudósokra van korlátozva. Vallástörvényeink világosan előírják, hogy benedikciót kell mondanunk minden *nemzsidó* tudós láttára is, aki a tudománynak bármily ágában kiváló. Annál inkább jár részünkről tisztelet és mély elismerés Joseph M. Millás barcelonai róm. kat. vallású egyetemi tanárnak, aki nem csupán európai hírű tudós, hanem ezen felül a héber tudományokban is nagy nevet szerzett magának. Sőt ezen téren belül is oly súlyos témát választott kutatásának tárgyául, amelyhez született zsidó tudósok is ritkán nyulnak.

Millás professzor a középkori zsidó tudomány rejtélyes mesterének, *Abraham Ibn Ezrának*, asztronómiai műveit kutatja.

Abrahám Ibn Ezrát — a középkor ezen éleselméjű zsidó polihisztorát — minden tekintetben a titokzatosság jellemzi. Valószínűleg örök titok marad, hogy hol és mikor

Josepn M. Millás, barcelonai egyetemi tanár fényképe

született, hol és mikor halt meg. D. Kahana, 1894-ben kiadott, Ibn Ezrával foglalkozó művében, azt állítja, hogy Ibn Ezra a spanyolországi *Tudelában* született; ezen sorok írója viszont a jeruzsálemi Héber Egyetem kiadásában megjelent „Kirjat Széfer“ ötödik évfolyamában bizonyítani igyekezett, hogy 1164-ben *Londonban* halt meg, de a vita még mindig nincs végleg lezárva.

Örök rejtély az is, hogy mi hajtotta ezen nagy embert városról városra, országról országra? Mi okból vagy mi célból járta be szülőföldjét: Spanyolországot, Észak-Afrikát, Itáliát, Franciaországot, Angolországot és némelyek szerint Egyiptomot, Palesztinát és Perzsiát is? Holott jól tudjuk, hogy a XII. században, amelyben ezen nyugtalan vérű kutató élt, az utazás korántsem volt egyszerű.

De rengeteg, hátrahagyott művében is sok a rejtély.

Felülmulhatatlan szentírásmagyarázata megelőzte korát, amelyről tudta, hogy nem alkalmas az ő filozófiai nyilatkozataira, sem pedig a bibliakritika határát súroló, éles megjegyzéseire. De azokat elhallgatni sem volt képes, mert csodálatos meglátásai kikívánczoltak kemény koponyájából. Így keletkezhetek szentírásmagyarázatában azon titokzatos kiszólásai, amelyeket alig hogy papírra vetett, máris mintha

vissza szeretett volna szívni és így formálódhattak — ezen, különben elegáns stílusú költőnek — megnyilatkozásai titokzatos orákulumokká, amelyek aztán a kíváncsi utókor-nak sok fejtörést okoztak. És ezért írtak eddig körülbelül 50 magyarázatot az ő magyarázatára.

Rejtélyes kifejezési módjával elérte ugyan, hogy az éretlen tömeg ne értse meg azt, amit ő valóban nem ezen tömegnek szánt, viszont Spinoza reá hivatkozott különféle elméleteiben, amelyeket aztán a zsidóság *eretnekségnek* bélyegzett.

Nem kevésbé titokzatosak Ibn Ezra szentírásmagyarázatának ama passzusai, amelyekben asztrológiai szakkifejezéseket használ.

Ugyanis, Ibn Ezra — ámbár ő volt a Szentírás leg-racionálisabb magyarázója — mégis rendületlenül hitt a csillagjósolásban, mint korának legtöbb spanyol-arab tudósa. Írt is vagy kilenc asztrológiai művet, amelyekből néhányat a nemzsidó Európa számára, a héberből latinra, franciára, spanyolra és angolra fordítottak. A zsidó tudósok zöme azonban már a középkorban sem hitt az asztrológiában. Ibn Ezra fiatalabbik kortársa, a híres Maimonidesz törvénykönyve szerint zsidónak tilos is az asztrológusokat megkonzultálni. Talán ezzel magyarázható, hogy míg Ibn Ezra szentírásmagyarázatai immár számtalan kiadást értek el, grammatikai, valláshölcséleti, matematikai könyvei is már rég megjelentek nyomtatásban, nem is beszélve gyönyörű költeményeiről, amelyek közül sok a mindennapi imakönyvbe és az ünnepi machzórba is bekerült — ime, *asztrológiai* műveit, körülbelül 800 évvel megírásuk után, még mindig csak kéziratban őrzik a világkönyvtárak és múzeumok. A sorozat több példánya a vatikáni, oxfordi, müncheni és newyorki híres könyvtárakban található és kiadatásukra csupán a legutóbbi években került a sor. A sorozat három, kisebb művét ezen sorok írója adta ki (1932—1937—1939) egy vatikáni kézirat alapján; a sorozat legjelentékenyebb műve pedig ép e hónapban hagyta el a sajtót. *Francisco Cantera* madridi egyetemi tanár rendezte sajtó alá a héber szöveget, *Raphael Lewy* baltimorei egyetemi tanár pedig annak ó-francia fordítását, amelyet tudományos glosszákkal látott el, majd pedig az egész művet angolra fordítva is kinyomatta.

Ibn Ezra művei mind, magyarázatra szorulnak. Nem csupán azért, mert stílusuk fölötte tömör, rövid és gyakran szándékosan burkolt, hanem már azért is, mivel az évszázadok alatt a másolók hanyagsága révén rengeteg íráshiba csúszott a szövegbe, úgy hogy a kiadónak elsősorban a helyes szöveg megállapításán kell dolgoznia. Különösen áll ez Ibn Ezra elhanyagolt *asztrológiai* műveire.

D. Herzog gráci egyetemi tanár sajtó alá rendezte Ibn Ezrának összes asztrológiai műveit és felfedte az összes arab, egyiptomi, görög és indiai forrásokat, amelyből Ibn Ezra merített. De épp e hónapokban ezen tudós-kutató elhagyta működésének helyét és kérdés, hogy mily sors vár kézirataira, amelyeken 30 évig dolgozott.

Mindebből elég világosan hontakozik ki, hogy mily szétágazó, sokoldalú és elsősorban *héber* tudást igényel Ibn Ezra műveinek tanulmányozása. Annál nagyobb csodálattal kell, hogy eltöltsön bennünket azon hír, hogy az Ibn Ezra-kutatók körében legújabbban egy római katolikus tudóst is üdvözölhetünk.

Joseph M. Millás, barcelónai egyetemi tanár nem csupán a héber nyelvet bírja szóban és írásban, hanem a héber irodalomban is rendkívüli jártassággal bír. A mult nyáron kutatásainak tökéletesítése végett Palesztinában járt és a jeruzsálemi Héber Egyetemen, pompás héber nyelven, két előadást tartott Ibn Ezráról, mint asztronómusról.

Előadásai most a Héber Egyetem által kiadott „Tarbic“ című tudományos folyóiratban láttak napvilágot és az olvasót bámulatba ejti a nagy apparátus, amellyel ezen kutató dolgozik.

Millás kimutatja, hogy Ibn Ezrának asztronómiai művei óriási hatással voltak az egész latin Európa csillagászatának fejlődésére. Bizonyítékokat hoz arra nézve is, hogy ama asztronómiai táblázatok, amelyeket „Tabulae Pisanae“ néven a berlini Staatsbibliothekban és a British Muzeumban őriznek: Ibn Ezráról erednek, aki ezeket Pisa városában

való tartózkodása alkalmával, 1144 körül, valószínűleg a város számára készítette el.

Azt is kifejti Millás, hogy Ibn Ezráról két igen fontos és nagyértékű csillagásztani mű maradt az utókorra. Fölötte érdekes, hogy ezen művek egyike Achmed Al-Mattanitól, a híres középkori arab csillagásztól ered és csakis Ibn Ezra héber fordításában maradt meg, míg az eredeti arab mű nem található; a másik viszont Ibn Ezrának saját, héber nyelven megírt, nagyszabású csillagásztani műve, amelyet a XIII. században latinra fordítottak, ennek viszont a héber eredetije veszett el és csupán annak latin fordítása maradt meg.

A zsidó kutatók nagy örömeire bejelenti Millás professzor, hogy mindkét művet, a hébert is és a latint is, tudományosan feldolgozva, rövidesen ki fogja adni. Munkáját az egész tudományos világ elismerése kíséri.

SCHLOSZ LAJOS:

A HÉBER KÉZÍRÁS RAPSZÓDIÁJA

Egy előkelő külföldi folyóirat került nemrég a kezembe, melynek egy bájos képe eredeti tárgyánál fogva szívem mélyéig hatott. Hébernyelvű gyermekírást ábrázol s alatta e szöveg olvasható: A zsidó tanító növendékét így tanítja írni. „Schreibe mein Kind deinem Herzen zu!“ A folyóirat a jobb- és balkéz használatáról írván, azt magyarázza, hogy hajdan majdnem mindent a balkézzel végeztek, de mivel ez káros befolyással volt a szívre, áttértek a jobb-kéz igénybevételére s ennek ötletéből közli többek között az említett képet és szöveget.

Véleményem szerint nem az volt a zsidó tanító intenciója, amit a cikk szerzője gondol, hanem szimbólikusan azt akarta tanítványába szuggerálni, hogy a zsidó lelket, a zsidó tudományt és kezügyességet oltsa szívébe!

Héber írás etimológiájáról lévén szó, talán nem végzek hiábavaló munkát, ha rövid visszapillantást vetek az írás és nyomtatás lassú fejlődési folyamatára.

A tudósok sehogysem tudnak megegyezni az írás születésének idejében. Grönlandban példának okáért harmincezeréves írásmaradványokat találtak s akadnak tudósok, kik még régebbre teszik az írás ismeretét. Az írás anyaga eleinte pálmalevél meg fa volt. A görög biblion s a latin liber szavak eredetileg faháncsot jelentettek. Az Iliás VI. énekében Bellerophon fenyőtáblákra rótt írást vitt Lykia királyának. A turkesztáni ásatások során bambusz-köteggönyvre akadtak. A régi kínaiak keskeny bambusz-szeletekre karcolták írásjeleiket késsel. Felemlítendőek továbbá az agyagtáblák, a papírusztekercsek, a selyem és a pergamen. A mezopotámiaiak, a samírok, az asszírok és babilóniak agyagtáblára írtak. Ezsásjás próféta jóslása beteljesedett. Ninivét a médek teljesen lerombolták s a ninivei könyvtárt csak most sikerült kiásni. Az eddig föltárt termék 22.000 táblácskája a British Muzeum egyik legnagyobb kincse.

A papyrus az egyiptomiaknak egyik leghasznosabb növénye. Beléből készítették az írásra szolgáló papíruszt. A Vezuv Krisztus után néhány évtizeddel pusztította el Herkulanumot; a várost ellenben csak az 1700-as évek felé ásták ki s ekkor akadtak a papírusztekercsekre.

Pergamen. A rómaiak s görögök bizonyára a zsidók révén ismerték meg a pergament. A zsidó s perzsa szent könyveket ugyanis már igen-igen régen cserzett bőrből való tekercsekre írták.

A papírost Európa az arabok révén ismerte meg. Az arabokhoz hosszú vándorút után a kínaiaktól jutott el a papírosgyártás ismerete, körülbelül 105-ben Krisztus előtt.

Minthogy a he nem avatottak abban a hitben élnek, hogy a héber irodalom az ó-testamentummal és még legföllebb a talmuddal ki van merítve, ki kell jelentenünk, hogy a héber írók soha egy percig sem szüntek meg magasztos hivatásukat teljesíteni. Miriádnyi értékesnél értékesebb kötet, tudományos és profán látott napvilágot az évszázadok folyamán s oly nagy becsben állottak gazdag és szegény előtt, hogy nem téve különbséget vallásos vagy világi könyv-e, ha valamelyik a földre esett, fölemeléskor megcsókolták.

S senki sem üdvözölte Gutenberg nagyszerű találmányát, a művészetet egyszerre ezer tollal írni, bensőségesebben, mint a zsidó írók és költők. A felszabadult szó szárnyat kapott. A tudás közkinccsé lett. A rege valóra vált. Atlasz az egész világot hordja. Forgó sajtóhengerek ezrei a vállak, melyek az élet ezer örömét és báját viselik és a sajtó világhatalmát hirdetik! Üdv Gutenbergnek!

Rubin: „Ruth“
(Coll. Baron Georges de Menasce, Alexandria)

JERUZSÁLEMI JEGYZETEK

Meg kell vallanom, hogy a minden komforttal berendezett lakásokat mindig idegennek éreztem ebben a városban. A régi boltíves házak, melyeknek ablakmélyedése egész külön kis világ, apró szőnyeggel, kaktuszokkal, színesüvegű lámpával, ezek illenek ide. Szeretek ülni az ilyen mély ablakban, szeretem nézni innen a különös alakú, hatalmas fákat, melyek

nak-e Jeruzsálemben a napok, gyorsabb-e az égés, amely eléget minden életet?

Fáradtan könyökölök az ablakmélyedés párnáján a napi munka után. A gyorsan szálló keleti alkonyat árnyékokat dob körém, régi emberek, régi bibliai asszonyok árnyai suhannak körülöttem, — kisebb, kevesebb volt-e az ő szenvedésük a mieinknél? De a fia-

Tüntető felvonulás a Fehér Könyv ellen Haifában a Chaluz-utcában, az Amphiteatrum előtt (Dr. Siber Chajim felvétele)

üde zöld színnel rajzolódnak a sugárzó keleti égre.

Mintha a világ egyik ablakában ülnék itt, olyan sűrítve érzem az életet és ha közben valahol közel, vagy távol bomba robban, nem tudja elhallgattatni ezt az eleven érzést, nem tudja megkeseríteni az élet dús ízét, amely melegen oldódik a szívemben. Ugy, hogy nem is csodálkozom, hogy a másik perchen, a bomba-robbanás után karének hangja hatol be mély ablak-ívem alá. A szomszédos iskolában énekelnek, talán nem is hallották a pokoli hangot. Így nem is szakítja meg a halál az életet, a gyilkolás a virulást, a gyűlölet a szeretetet... Az élet hány íze, szaga, formája, színe bugyborékol itt körülöttem? Duplán számíta-

talokat is érzem, az új nemzedéket, amelynek talán megadatik, hogy az álmokat valóra váltsa...

*

Mit tudják az angolok, mit jelent a zsidóknak ez a város? Az angol bibliás nép, — de ma talán Haifa, a stratégiai pont fontosabb számukra Jeruzsálemnél, a tenger fontosabb a Jordánnál. Az angol bibliás nép, de csak addig, amíg meg nem szólal a birodalom érdeke. Addig gyönyörű feladatot látnak a zsidó renaissance előmozdításában. Ma azonban olyan a helyzet, mint a tengeren veszély idején. Lovagiasság, ember-ség, loyaltás — gyakran elhallgatnak, mikor életről

van szó. Hát még, ha az életről is fontosabbról, a hatalomról van szó.

*

Sokat beszéltek és írtak a jemeni leányról, akinek kosarában rejtett bombát találtak. Bizony szomorú jelenség ez a kis primitív leányka, aki ezt a következtetést vont le a fehér könyvből. Sorsa még ma is, — pedig az események rettentő gyors egymásutánjában minden szenzáció itt csak néhány óráig tart — foglalkoztatja a közvéleményt. Azt beszélnek,

megállapításához. Tény az, hogy nagyon szomorú, hogy a zsidóság eddig jutott. A zsidó vezetőség ma sem helyesli a terrort és senkinek sem jut eszébe védeni az olyan merényleteket, melyeknek ártatlan emberek esnek áldozatul. Mégis, nem szabad elfelejteni, hogy a zsidóság három teljes esztendeig a legnagyobb önfegyelmet „Havlagáht” tanúsított. És nem szabad elfelejteni, hogy bár magasrangú angolok ezért sok dícséretet juttattak a zsidóságnak, a végén a hősi és fegyelmezett védekezésből, a munkának a legnagyobb

Tüntetés a haifai Herzl-utcában a Fehér Könyv ellen (Dr. Siber Chajim felvétele)

hogy a vallatásnál megkínózták, de nem árulta el, voltak-e segítői, felbujtói, megbízói? Mások szerint, miután 17 évesnek vallotta magát és a Röntgen-vizsgálat ezt igazolta is, — a fiatalokorra vonatkozó enyhébb törvények alá esik. Sőt az ujságok legújabb hírei szerint a vád ellene csak az lesz, hogy bombát vitt, a bombavetés szándékát nem fogják megállapítani.

A „Times” reflexiókat fűz ehhez az esethez és arra a következtetésre jut, hogy ime: a zsidók sem állnak magasabb erkölcsi fokon, mint az arabok.

*

Mi is reflexiókat fűzünk az esethez és a „Times”

veszélyek idején való folytatásából és minden provokáció ellenére a támadástól való teljes tartózkodásból a Fehér könyv született. És az egyszerű nép, a nehéz munkát végző jemeni munkás és a többiek és a hevesvérű fiatalok úgy fogják fel a helyzetet, hogy az arabok a terrorral elérték a céljukat. Mit tudnak ezek az emberek a világpolitika nagy összefüggéseiről? Megcsaltaknak, kifosztottaknak érzik magukat. Innen aztán már csak egy lépés a további következtetés. Veszélyes út ez, nem felel meg a zsidóság szellemének, nem méltó a könyv népéhez, de külső hatalmak, fájdalom, azt a hitet ébresztették, hogy ez is egyik út a sok közül...

Patai Edith

DR. PFEIFFER IZSÁK: „MINDEN ZSIDÓ FÁJDALOM BENNEM KESEREDIK...”*

Drága jó Barátom! „

Bocsásson meg, hogy kedves és nagyértékű ajándékát, savuóti könyvét mindeddig nem köszöntem meg. Könyve a szédült és szégyenes munka dandárjában érkezett hozzám, hajnaltól hajnalig hajsolt az irdatlan kényszer, míg belebetegedtem, talán nem is annyira a nagy testi fáradalomba, mint inkább valami lelki visszásságba, amellyel az egészet csináltam.

Azért a könyvét már érkezése első napján átolvastam, — amikor az ember napjában huszórás, robotos munkát végez, szüksége van legalább egyórai üdülésre és lelket ajnározó könyvet akkor ennél különhet hiába kívántam volna magamnak. Azóta is alig múlik nap, hogy kézbe ne vegyem. Fölöttem ott, ahol érem, hosszasan el tudom nézegetni a családi táblákat, nem igen akad, akit ismernék a hosszú sorban, mégis jó csak nézegetni is, üdít, felemel, vigasztal.

Mikor a nagy munka már elszaladt fölöttem, szele csak tovább viharzott bennem. Szédülten jártam, valami fogódzkodó után tapogattam, — jó volt megint a könyv. Persze, minden betűje vádolt és ösztökélt: már meg kellene köszönni! Azzal csitítottam a vádat, hogy elmegyek magam személyében és szóban viszem el a köszönetet és hálát. Volt ebben a tervezésben

Rubin (Tel-aviv): Mitzie
(Coll. L. Davis, Esz., New York City)

valami ösztönös kibúvó is — féltem a tollamtól, veszedelmes jószág, tör, s mindig hegyével felém fordulva. Szemtől szembe az ember szégyenlősebb, a toll vakmerő és a tinta alatt nem látszik pirulása.

Hogy csupán kibúvó volt, megmutatkozott: nem mentem. Olyan nagy a zsidó szégyenkezésem, hogy jobb azt elrejtetni a portám négy fala közé — s ha mutatnám magam, nem tudnám elkendőzni. Jobb lesz mégis inkább a toll, meg a papíros, azt mélyen a tintába mártom, ez nem lakmusz.

Mert minden zsidó fájdalom bennem keseredik, minden zsidó szégyen rajtam pironkodik. Nem az, amely velünk történik, ez amahhoz képest semmiség, — csak az, amely rajtunk, bennünk sápadoz. Hogy kicsinyek és méltatlanok vagyunk a nagy időhöz s gyávák viselni a próbákra választottságot. Hogy nem próbáljuk, hogy nem akarjuk érteni Istent, aki hangos szóval kiált hozzánk.

Mi az, hogy nincs kenyér, ahhoz képest, hogy nincs lélek? S milyen lealázó a rekedt vonítás a jászol után, mikor az éhség másfajta éhséget, a szomjúság másféle szomjúságot akar ébreszteni bennünk és a Lélek repedésig duzzadt, eltölt tőgye esengve kínálja magát:...

A megvetett, szerelmes, símogató Isten, mert bálványá imádtuk a simogatását s nem akartuk az ajnározó kezét és nem láttuk meg a dédelgető Akaratot, mert habzsoltuk a símogatást és eldobtuk a Símogatót, ökölbe zárta a bársonyos tenyeret és arcunkba ütött vele, — hogy megtudjuk a kezét és megtudjuk őt, jaj, itt a jajok kulcsa, hiába volt, hiába volt. Csak ütés van, Ütő nincs. A három elől elvették a szénát, orrával döföldösi az üres saroglyát és bög az üres jászol felett.

Ugy-e, mondtam, a toll nem szégyenlős, — csak éles hegye van, nem kifelé fordult. Hát ezeknek kell a Szeniczei Savuót. Valami erős megbizonyosodás azt mondja nekem: ez kell, családi történet. A sok módok közül, ez a mód, az ezer utak között ez az egyetlen. Az apám, az anyám kell, rajtuk keresztül talán látok, tán föleszesedem. Hogy éltek és tudtak élni jászol nélkül, mert más volt a jászoluk. Kenyerük. Lélekben és lélek által éltek, — mert csak így lehet élni, — mert azt a kenyeret ezer „zsidó törvény“ el nem veheti, s ha amazzal elveszi, ez csak megédesül tőle.

Ahol egy „zsidó“ van, ezt kellene tennie. Megírni az apák történetét, talán, talán új jegecedési

*) Pap Izák, a zsidó fájdalmak és zsidó vívódások nagyszerű költője és megkapóan egyéni hangja: dr. Pfeiffer Izák monori főrabbi — dr. Hajdu Miklós *Szeniczei Savuót* című új munkája olvastán (*A Honig-Hönig- és Bak-család történetéből, Mult és Jövő kiadása*) a Szerzőhöz intézett levelében prófétai erővel ad hangot mai keserűségünknek. És meggyőződéses hitnek fénycsóvjával mutatja meg az útját, hogyan találja meg a gyötrött és tiprott „sidóság“ Lelkét és Istenét, amely oly messze lett tőle. Nem könyvkritika ez az írás, de költői szózat és Vigasztos Ávnak kemény, mégis nyugtató leckéje. (P. J.)

pontot adna a maguktól elszaladtaknak, megfutamodottaknak. Az Isten olyan messze lett, a zsidó közösség egésze valami olyan kézzelfoghatatlanná zilálódott, — ki éri el, ki bogozza erős csomóba, hogy belefogódzhassunk?! Az apám, családom még élő valóság nekem, vér, hús, kicsit tán lélek elevenése is, ha akarom őt, őket, akaratlanul is belekötődöm mind abba a testbe és lélekbe, amik ők voltak, vannak.

Ez az ösztönös, vagy tudatos megérzés adja a Szeniczei Savuótnak minden egyéb értékei felett, idők feletti jelentőségét, belső aktualitását, — minden, ami nagy, aktuális. Azt az örök nagyot ragadja meg, mely a ma éhségének kenyeré és a jelenvaló nyomorúság gyógyszere.

Bár akadnának méltó példakövetői. Nem mindenütt találkoznak hősök, mártírok, de mindenütt

vannak zsidók, szenvedők, küzködők, Istenben élők, köznap felett járók, lélek által földön üdvözültek, létben boldogok, szívbeli édességekkel aranylók, akikhez jó odasímulni, melengetésük alá hajolni, rajtuk megedződni, vezetésükkel hazatalálni.

Köszönöm könyvét, köszönöm a fájó és még fájóbb zsidók nevében is, a tegnap nevében, melyre eszméltet, a holnap nevében, melyet útbaigazít. Isten áldása legyen a szent munkán és Isten áldása a szent munkáson. Tele vagyok elnémító fájdalommal, nehezen ébred bennem a szívettépő szó és bátortalanul tántorog a meddő, hiábavaló beszéd. Egyéni, szédült fájdalomak, rémült elijedtségek, kétségbeesett vívódások között öröm és vigasztalás számomra könyve. Köszönöm, hogy cselekedte, köszönöm, hogy elküldte meleg sugárnak egy mélyülő sírba.

DUSCHINSZKY JENŐ (LONDON): A BÉT SEARIMI ÁSATÁSOK

„Emet méerec ticmach — a földből nő ki az igazság”, idézi dr. B. Maisler, a bétsearimi ásatások vezetője. Itt ül a British Museum orientalisztikai osztályában és beszél arról a csodás munkáról, amely már harmadik éve folyik az Émekben, Nahalal közelében. Sejk Abrék mellett, ott, ahol a Galíl hegyeinek nyulványainál elterül az Émek síksága.

A huszas években vette meg a KKL az Émek nagyrészt; itt, Seik Abrék mellett, ahová akkor még nem özönlöttek a menekültek, egy Zeid nevű család telepedett le. Somérok voltak, a terep őrei. Építkezni kezdtek, de bárhol ástak is, a föld szintje alatt pár méternyire mindenütt kövekre bukkantak, nem sziklákra, hanem régi épületek romjaira. Felhívták a Vaad Leumi figyelmét a leletre. Kezdetben nem tulajdonítottak a romoknak különösebb fontosságot, míg végül 1936 tavaszán Alexander Zeid véletlen folytán egy barlangra bukkant. A Palesztinai Héber Régészeti Társaság megbízásából Maisler dr. kutatásokat folytatott a helyszínen. Rövidesen egy archeológiai expedíció ment ki Sejk Abrékbe és a Kibuc Alonim németországi menekült kolónia tagjainak segítségével megkezdtek az ásatásokat. Prof. Klein Sámuelnek azóta beigazolódott feltevése volt, hogy megtalálták a híres Misnakorabeli Bét Searim városának, a szanhedrin székhelyének romjait, a helyet, ahol Rabbi Juda Hanászi működött, ahol a Misnát leírta és ahol el van temetve.

Az első négy hónap munkája felszínre hozta az első eddig megtalált palesztinai zsidó katakombákat, melyekről a talmud *kuchin* név alatt tesz említést. Magas homokréteg fedte a kemény sziklákba vájt hatalmas termeket. Teljes épségükben maradtak reánk a sírboltok, az ajtók forgathatóan kemény kőből vájt sarkukon, az ajtófélfák, díszítések majdnem rongálatlanul. A mizdaronokból, a mozaikpadlózatú hatalmas előcsarnokból nyílnak a gondosan díszített bejáratok az egyes folyosókba. Ezek mindegyik magas, széles, gondosan díszített építmény. A folyosókból nyílnak az u. n. *kvurák*, kripták, melyeknek sziklafalaiba emeletesen egymás felett vájták az egyes sírokat. Egy-egy 3—4 méter hosszú sírban 5—6 koporsót is találtak. A holttestek összehajtott tagokkal, néha összetört csontokkal kerültek sírjukba. Jellemző, mily gazdagon díszítették a sírokat. A díszítés motívumait legtöbbször a vallásos élet mozzanataiból vették. Legáltalánosabb a hétágú menóra, azonkívül

az etrog, lulav, a frigyszekrény, felette kagylósalakú díszítmény. Ezenkívül emberi alakok, állatok, madarak, hajók, csónakok, kisebb jelenetek, hol primitív, hol tökéletesebb ábrázolásban.

Az egyes sírok feliratait sokat mondanak az akkori zsidó élet körülményeiről és magának a bétsearimi temetőnek jelentőségéről. A II. második század végén, Alexander Seve-

Palmyrai zsidó díszes sírja Béth-Seárimban
(A Palesztinai Héber Régészeti Társulat sz. engedélyével)

rus idejében nagy fejlődésnek indult és virágzott az észak-palesztinai jisuv. Ennek a dicső kornak bőbeszédű tanujelei a betsearimi romok. A közel 250 felirat különféle nyelvű: héber, arameus, palmyrai, délarab, de legfőképpen görög. Akad sírkőfelirat homéroszi nyelven írt hexametekben. Az eltemetettek nevei legtöbbször bibliaiak, de majd mindegyiküknek két neve van, bibliai név és annak görög vagy latin fordítása. Egy Nechemia nevű zsidó férfit pl. görögül Paregoriosnak, egy Sára nevű zsidó nőt latinul Maximának hívtak. Sok van azonban olyan is a feliratok között, ahol egyáltalán nincs héber név feltüntetve. Így a Palmyrából a betsearimi temetőbe kivándorozott zsidók között sok olyan név van, mint pl. Mokim, Amasa, Batmolcho, Tima. Zenobia királyné virágzó fővárosában, Palmyrában sok zsidó élt, jólétele. Ugy mondják, maga a királyné is zsidó hitre tért. A zsidók, mint neveik mutatják, asszimilálódtak, de mégis visszavágytak, legalább haló poraikban a Szentföldre, Bét Searim központi temetőjébe. Megmutatják nekünk a romok, hogy jóval a második templom lerombolása után is virágzó zsidó élet volt Palesztinában és hogy a 70-es év távolról sem egy oly nagyarányú exodus dátuma, mint régebben hittük. Bizonyítják, hogy a zsidóság Palesztinában a II., III. és IV. században különösen Galileában és az Émekben élénk ipari és kereskedelmi életet folytattott. Jichak zsidó aranyműves együtt van eltemetve két fiával, Rabbi Paregorios tanaitával és Germanos ben Jichakkal, a római légió katonájával. Bankárok és iparosok sírjait látjuk. A falakba vésett sok hajó és csónak képe azt bizonyítja, hogy a zsidó nép 70. után még igen sokáig játszott szerepet a földközítengeri hajózásban.

Nemcsak a temető, a halott város romjai kerültek felszínre az ásatások folyamán, de a régi város magánházainak romjain kívül az azon korbéli legnagyobb palesztinai templom maradványai is. Ez a templom a II. században épült, tehát régebbi, mint a Kfar Nachumban és Bét Alfában stb. fellelt templomok, melyek a III. és IV. századból valók.

A templom különös sajátossága, gazdagsága és nagysága. Az itáliai márványból való padlózat, az oszlopok és díszítések és a több, mint százötven, kőből faragott olajmécses gazdag gyülekezetre engednek következtetni. A bazilika-stílusban épült templom kb. 35 m. hosszú és 15 m. széles. A

*Udvar-részlet Bét-Searimból díszes mozaikpadlóval
(A Palesztinai Héber Régészeti Társulat sz. engedélyével)*

déli oldalon igen nagy pítvaron át vezet az út két ajtón a templomba. E két ajtó között van a frigyláda. A főhajót a mellékhajóktól két oszlopsor választja el. Az északi fal mentén nagy emelvény maradványai találhatók. Ez volt a bima, ahol a gyülekezet vénei ültek, arccal Jeruzsálem irányába, dél felé nézve. Ez az első bima, melyet az eddig feltárt palesztinai templomokban megtaláltak. A hatalmas méretű templom nem csak ima cáljaira szolgált, hanem a Bét hakneszet elnevezésnek megfelelően a gyülekezés háza, népház volt. A feliratok a templomban lesolyt különféle törvénykezési ténykedésről tesznek említést. Ez a körülmény, a bima méretei, valamint talmudi és egyéb forrásokban fellelhető adataink alátámasztják azon feltevést, hogy e templom a bét searimi szanhedrin székhelye volt.

Virágzó város volt Bét Searim: a második és harmadik századbéli közelkeleti zsidóság főhelye. A IV. században feldúlták a várost. A templom lépcsőin két zúzott bordájú

A Bét-Searimi ásatások. Egy zsidó család mauzóleumának front-részlete

(A Palesztinai Héber Régészeti Társulat sz. engedélyével)

csontvázat találtak, az egyiknek ujján gyűrű volt, mely az időpontról tanuskodik. A híres temetőváros utolsó védőinek holttestét már nem temethette el senki, csak a rombadőlt, többé fel nem épített, néma falakra évszázadokon keresztül lerakódott homok.

Több mint másfél évezred után az új jisuv életveszélyek között tárja fel régi korok emlékeit és megszólaltatja a néma sírok világát. Maga Alexander Zeid, Bét Searim szerelmese, felfedezője és őre gyilkos arab golyóknak esett áldozatul másodmagával. De a munka folyik tovább. A jisuv tanulóifjúsága és a kibucok chalucái jönnek és egy-egy heti önkéntes munkával járulnak hozzá a műhöz: „emet méerec ticmach“, hogy a néma földet szólaltassák meg Palesztinához való jussunk beszédes tanujaként.

BEREND LÁSZLÓ: UTRAVALÓ

Amikor, tizenötévi egyhelyben-szolgálat után, az új törvényekre való hivatkozással az ő állását is felmondták, meghökkent. „A helyzet úgy látszik cifrább, mint gondoltam“, dünnyögte s mintha a talaj kissé hullámozott volna a lábai alatt. Másnap azonban már nyugodtan ébredt; megnyugvásához az is hozzájárult, hogy egy teljes évre megkapta a fizetését. Állapota egy kicsit olybá tűnt most neki, mint aki hosszabb, fizetéssel szabadságot kapott; az ilyesmi pedig sohasem kellemetlen. „Egyelőre sétálgatok — gondolta —, kipihenem kissé magam s majd meglátjuk, hogy később mi lesz?“

Valóban, nekivágott a városnak s mintegy újra felfedezte gyerekkori emlékeit. Visszagondolt arra, hogy a Gellérthegy nyugati lejtőjén egykor nyírfák fehérlettek, ...s két óra múlva már a nyírfákat kereste. Esténként kiült a tavaszodó Dunaparra és örömmel észlelte, hogy a budai Vár és az egész jobbparti házvonulat fekete tömbje mögött a nap ugyanolyan színjátszóan vérzik le ismeretlen mélységekbe, mint tizenöt évvel ezelőtt. Egy reggel azonban, mikor ismét a bankba ment pénzért, meglepődve észlelte, hogy vagyunkájának egynegyed része elfogvott. Ekkor elhatározta, hogy megkezdje a kivándorlásához szükséges iratok beszerzését.

Am kétségtelen, hogy túlságosan lassan és szemlélődve csinálta ezt, talán éppen azért, mert még mindig nem hitte, nem hihette el komolyan, hogy a világrend, amelyben eddig élt, csakugyan múlóban van, hogy valami új következik, mint ami eddig volt; s fantasztikusan természetellenesnek találta, hogy el kell hagynia szülőhazáját, anélkül, hogy ellene valaha is vétett volna. S noha e vállalkozás végrehajtása egyre sürgetőbbé vált számára s az otrombán általánosító plakátok és ujságfejcímek egyre élesebben harsogták feléje a valóságot: iratai megszerzésének s külföldi elhelyezkedésének ügyét csakolyan egykedvűen csinálta tovább, mintha nem is róla lett volna szó. Kétségtelen, hogy e mai, olyannyira szertehulló Európában már magát az életet sem találta elég vonzónak ahhoz, hogy érdemesnek tartotta volna túlzottan nagy erőfeszítésekkel megmenteni a maga számára. De habozásának legfőbb oka mégis egészen más volt.

Ez akkor tűnt ki, mikor egy napon levelet kapott Párizsból, ottani barátjától, ki három oldalon át valósággal ráparancsolta külföldi és hazai összeköttetéseit... és Szabó János néhány nap alatt megállapíthatta, hogy együtt van minden irata... és ha akar, már holnap elutazhat. És ime: még mindig, továbbra is: egyre halogatta az utazást. Hol meghült, hol eszébe jutott néhány régi jóakarója, akitől, úgy érezte, kissé körülményesebben kell búcsút vennie, majd úgy vélte, hogy még ki kell egészítenie ruhatárát... S mialatt egyre teltek a napok, ő egyre gyakrabban sétált ki a Városliget felé; ilyenkor rendszerint befordult az Andrássy-út egyik mellékutájába és megállt egy nagy és csúnya háromemeletes bérház előtt. És lassan rájött, hogy nem azért jár ide naponta, mert kivándorolni készül, hanem azért halogatja az utazást, mert egyre nagyobb kíváncsisággal jár el ehhez a kapuhoz, ezekhez az ablakokhoz.

Fontos kapcsolat kötötte ehhez a házhoz. Ifjúságának legjelentősebb húsz évét, a serdülés éveit, majd a felnőttkor ifjúságát élte át ebben a házban s kilenc évvel ezelőtt itt, ennek a háznak a második emeletén halt meg az anyja és rövid időre rá az apja is. Szabó ekkor külföldön időzött; mire hazajött, a körülmények mostoha összejátszása a sok évtizedes, ötszobányi berendezést széjjelszórta a szélrőzsza minden irányába és Szabó János nem látott viszont egyebet,

mint anyja néhány lánykori kézimunkáját s dédnagybátyjának, Kossuth egykori emigránstársának zsinóros dolmányban lefestett arcképét. Ám Szabó ebben az időben nem sajnálta túlságosan a régi tárgyak elvesztését. Amíg köztük élt, únta a sok öreg bútort, amelyek nagyrészt elavultnak, sőt nevetségesnek találta.

Igen, jól emlékezett rá, hogy annakidején már a lakásukba való belépés is naponta visszatérő bosszúságot okozott számára. Mert vajjon nem volt-e bosszantó az örökké ingó-lengő, fekete előszobafal, ez a badar kulissza, amelyet sohasem lehetett tökéletesen a falhoz rögzíteni és mindannyiszor a fejére roskadni készült a gyanutlannak, aki ráakasztotta a felöltőjét. Az ebédlőben egy gótikus székesegyház ünnepélyességével tornyosult a mennyezet felé az agyafurta cifra, negyven esztendő pohárszekrény, rajta különböző, furcsa tárgyakkal; például: egy félgömbalakú, ezüst cukortartóval. Az úgynevezett úriszobában foglalt helyet — még pedig roppant arányai miatt igen sok helyet — az öreg zongora s szemben evvel a hatalmas könyvszekrény terpeszkedett; roskadó polcain apja magyar-német-francia klasszikusait, ő, a fiú, Szabó János háromszorozta meg, még gimnazista korától kezdve... s amióta csak visszaemlékezett, a könyvszekrény jobboldali ajtaja nehezen és vonakodva csukódott be s nem akadtak Budapesten asztalosra, akinek sikerült volna megrendszabályoznia a makacs szekrényajtót. S ugyanebben a szobában, a cserépkályha két felén: két nagyívű, dombokká kipárnázott szövetfotel foglalt helyet, széjjelhuzakodó karokkal... s szent egek: egy hintaszék is lengett-rengett a közelükben, e szörnyű merénylet minden célszerűség és a kifáradtan hazatérő idegek ellen, amelyeknek nyugalom és szilárdság helyett továbbra is izgést-mozgást juttatott osztályrészül; s hasonlóan célszerűtlen, avult és túlzsúfolt volt az egész lakás. Csak ő, Szabó János tudta, hogy mennyire szeretett volna e majdnem fél évszázados bútorzsungelbe és szövet-tengerbe több levegőt, világosságot és több boldogságot is hozni... és mindezzel elkésett... Nem, amíg köztük élt, nem szerette e holmikat és így nem is érezte veszteségnek, amikor egyszerre csak eltűntek az életéből.

De újabban (pár éve kezdődött ez a folyamat) régi ellenszenve valahogyan átváltozott. A hajdani szülői lakás ragyogni kezdett emlékezetében, a fakult szövetek és ormótlan bútorok fényt kaptak és lüktetni kezdtek az élettől, valahányszor rájuk gondolt, s ő egyre gyakrabban járt el a régi utcába. Most pedig, hogy a világkörülmények miatt végkép elhagyni készült a várost és az országot, anélkül, hogy tudatosan erre vette volna az útját, majdnem naponta idejött és egyszerre csak azon vette magát észre, hogy meredten néz fel a második emeletre, ahol a négy bal-szélső ablak volt az övék... S itt állott ma is, miután külföldi barátja határozott időpontot kért tőle... s tizen-nyolc órája volt még az elutazásig... Ám úgy érezte, hogy a lentről felfelé való nézelődés e pillanatokban már nem elegendő számára. Ellenállhatatlan vágyakozást érzett, hogy belépjen a fűszeresboltba, ahol anyja húsz éven át vásárolt, a sarki trafikushoz, akinek pultja előtt apja az ősi dohányos megfontoltságával a szivarokat válogatta, hogy újra lássa a boltíves lépcsőházat, amelyben örökké este volt... s valahogyan — és ez lett a legfontosabb — újra feljusson ama négy ablak mögé, amelyek egyikén (most megdöbbenő világossággal élte át e hajdani jelenetet) anyja hajolt ki egyszer és ő boldogan látta a meghitt mosoly árnyjátékait kiülni az ismert arcra, amikor lentről, a kocsitúról felmutatóit neki egy fehér lapot: az imént meg-

kapott érettségi bizonyítványát... S e pillanatban Szabó már be is lépett a nagy lépcsőházba... s ott állt a „lakók névsora” című táblázat előtt, amelyet éppúgy, mint a legtöbb budapesti bérkaszárnnyában, pontosan a lépcsőház leg-homályosabb pontján szegeztek fel. „Vajjon kik laknak ma a lakásunkban? Kovacsics vagy Kovacsik” — betűzgette a szúróan ismeretlen nevet. „Mindegy!” gondolta, szinte megittasodva immár a saját vágyától, „ennek meg kell történnie”; s gyorsan, az alvajáró biztonságával sietett fel az ismert lépcsőn... s végül becsöngetett...

Budapesti szokás szerint legelőször nem az ajtót nyitották ki, hanem csupán az ajtó ablakának egy kicsiny négyszögét. S a négyszögben, ez is valaminő pesti dolog, tökéletesen bevált idegenriasztóként: a háznép leginkább életúnt s legridegebb nőtagjának zordon feje jelent meg, szigorúan kérdezve: „Ki az?”

Szabó habozott. „Asszonyom”, dadogta végül, „mi egyszer itt laktunk... ebben a lakásban... és én most végképpen elutazom... s szeretnék itt még egyszer körülnézni...” A nő meghökken, hogy később, lelkének egy mélységben parázsló atomjával félig megértve, félig kíváncsivá válva: beengedje a jövevényt.

Szabó előresietett s mohón pillantott körül. De máris megcsalódott. Az előszoba egyhangú fehérsége teljesen idegen volt számára. Gyorsan, ösztönösen nyult az egyik fogashoz s megrázta, hogy megtudja, inog-e; s mély csalódással látta, hogy olyan szilárd, mintha bele volna építve a falba és sohasem eshet rá senkire. Ekkor a nagy, nyitott ajtajú utcai szoba felé sietett. „Itt állott a mi öreg, hatalmas, gótikus pohárszekrényünk”, mutatott vágyakozva az egyik sarok felé, ahol most egy sovány úgynevezett reklamiér nyúlt el. Ám Szabó egyszerre úgy látta, hogy a heverő fölött, az esteli nap beszűrődő ragyogásában egy ezüst félgömb lebeg az arany porszemecskék hullámain: az egykori cukortartó. Szabó feléje nyult... de a félgömb e pillanatban a padlóra zuhant és hangtalanul széjjeltörött. A másik szobában, a könyvszekrény helyén, sajnos: egy merőben ismeretlen barkedzlet állott; vajjon hol-merre lehet a világban ama vén bútordarab, amelynek jobboldali ajtaja, jellemzően az öregség makacsságára, bizonyosan még ma is csak vonakodva és nehezen záródik. A zongora helyén rádió támaszkodott a falhoz, de egyszerre a rádióból, vagy ki tudja a tér vagy idő miféle dimenziójából felhangzott egy ismerős dal, talán a Solveigé, amelyet anyja anyyira szeretett... s mindjárt egybefonódott a kilencszázas évek naiv magyar sanzonjával, amely két veréb találkozásánál beszélt el. És Szabó a kályha felé pillantott és sóváran kereste az izgága hintaszéket és a két, évtizedektől szétnyomott fotelt... s lám, az egyikben, csendes és hunyorgó meglepődéssel apja ült s diónyi kicsiny, ráncos arcával figyelőn és boldogan szivarozva hallgatta az anyja zenélését... És Szabó gyorsan hozzálépett, hogy melléhez szorítsa az apja öreg fejét, annyi alázattal és forrósággal, ahogyan azt soha életében meg nem tette... de valójában nem volt ott senki és semmi, csak egy kívül-belül bezárt kombinált szekrény, a tárgyilagosságnak nevezett évszázad egy kockákból egyberajzolt remeklése... Torka összeszorult. „Nem, nem, ez nem az többé... hová lett az én otthonom?” riadt a nő felé, aki utána sietett. „Bocsánat” mondta még ügyefogyottan... és kibotorkált a lakásból, melyet ebben a pillanatban vesztett el végérvényesen; és kábán kóválygott le a lépcsőn és ki a kapun. De ahogy újra ott állt, a régi utcában, az egykori ház homlokzata előtt, egyszerre eszébe villant egy enyhítő gondolat:

— A lakásunk ugyan elpusztult és nincs többé, de a ház... nos igen: ez a ház még ugyanaz, mint a hajdani...

Igen, a régi bérház, az ócska, álrenaissance kapuval ugyanaz volt s az is marad bizonyára még néhány évtizedig.

És Szabó körülnézett és ráeszmélt, hogy ugyanaz még a kietlen, külső-városi utca is, a párás ívlámpafényekkel a kocsitűt fölött, a fűszeresholtal, amely már leeresztette poros redőnyeit és a trafikkal, amelyben egykor apja vásárolta a szivarokat. S ugyanaz az utca másik felének torkolatából idevilágító Andrássy-út is; és a földalatti-lejáró mellett, az ívlámpa fénye alatt ugyanaz a pad tűnik ide, amelyre anyja az utolsó években, amikor már bottal járt, rendszerint leült néhány percre, mielőtt áthotorkált volna a tulsó partra. Igen, mindez még tökéletesen a régi; és ez a gondolat fájdalmasan jóleső volt. S miközben erre gondolt, valahonnan, a Podmaniczky-utca felől egy autótaxi bűgása hallatszott, aztán újra csend lett. „Holnap, délután négy órakor a Keletinél”, gondolta most hirtelen Szabó, de nem mozdult. Telt az idő. A kaput már régen lezárták, végül, valami kinyitott ablakon át, tizenegyet jelzett egy tompa óraütés. Ekkor megérezte, hogy szörnyen fáradt, hogy pihennie kell a hosszú út előtt; s erőszakot téve önmagán, elfordult onnan. De ekkor, váratlanul, úgy érezte, mintha kettéroppanna benne valami. mintha lényének egy része belecövekelődnék a fekete járdakockákba s csak lénye másik része lépne tovább, hogy szinte recsegettropogott benne minden izom és ín.

— Milyen nehéz ez! — súgta maga elé.

Aztán mégis csak elvonult onnan, de olyan lassan és vánszorogva, mintha csillapíthatatlan testi fájdalom gyötörné...

*

Másnap reggel, gyerekkori élményálmokkal átszőtt éjszaka után fejfájással ébredt. Mindössze hat órája volt már csak hátra Budapesten. Délben, egy formaság ügyében, még fel kellett mennie a miniszterelnökségre, ahol egy tanácsoshoz utasították. Vidám bajuszú, barnaarcú férfi volt ez.

— Szervusz öreg fiú! — kiáltotta harsány üdvözléssel, ahogy megpillantotta a szobába lépőt...

Hajdani tanulótlarsa: kishaconi és beleznai Szentirmay István élénk szívélyességgel nyomban csöngetett és alantásától sürgős elintézését kért Szabó János számára.

— Nos öregem, — kérdezte aztán, joviálisan, — hát most mondd el szépen, tulajdonképpen mi van veled?

Szabó János felvonta a vállát:

— Hallhattad. Elhagyom az országot. El kell hagynom.

Szentirmay tanácsos kissé zavart mosollyal nézett rá.

— Hát persze, értem — mondta eltűnődve. — Node hát pajtás — tette aztán hozzá —, én hiszem azért, hogy nincs veszve a te ügyed! Parancsolj kérlek rágyújtani! És van valami, ami okvetlen megvigasztalhat ebben a helyzetben: az a ti nagyszerű tulajdonságotok, hogy ti, öregem, oly sokkalta, de sokkalta mozgékonyabbak vagytok, mint mi... Hogy többé-kevésbé mindnyájan született kereskedők vagytok, öregem s hogy ez változatlan vérségi, családi örökség tinálatok...

— Már minthogy énnálam? — rebegette Szabó. S apja meg a nagyapái jutottak eszébe: csupa literátus, pap, meg tudósféle.

— No igen, nálad is, mindnyájatoknál — folytatta a tanácsos, rendkívül felélénkölve. — Hát látod kérlek, ez az, ami a mai helyzetben is életben tart majd benneteket: ez a bizonyos nagyvárosiasság, ez a kereskedői mozgékony-ság, amely nem ismeri a mi átkozott röghöz kötöttségünket... s hogy nincs semmiféle olyan végzetesen fontos hazai vonatkozástok, amilyen vonatkozásokkal tele van ez a föld a magunkfajta számára. Látod, ha például velem, meg az enyéimmel történné ilyesmi, hogy el kellene vándorolnunk, hát én nem is tudom pajtáskám, hogyan csinálnám ezt meg, olyan valami szörnyűségesnek érezném, .

Mert látod kérlek, mi, ha idefönn élünk is Pesten, féllábbal még benne élünk a földben, a faluban. És ha minekünk kellene itthagyni ezt az országot, akkor mi nem csupán egy földrajzi fogalmat hagynánk itt, mint ti. hanem azt a régi falusi kertet, amelyikben először tanított az anyánk beszélni, meg a szőlőnk, fiam, amelynek minden venyigjét, a gyümölcsösünket, amelynek minden fáját és minden vakondtúrását ismerem... és azt a fehér tornácok kuriát, pajtáskám, látod, főként ezt, az öreg tornácot, amelyiken annyi éven át az anyám kézimunkázott és az apám szitta a pipáját a napon... s ahová, öregem, évtizedek múlva is hazakiváncsoznék... De ti öregem? Mit hagytok itt? Legfeljebb ezeket az ormótlan bérkaszárnnyakat, amelyek mindegyike majdnem ugyanolyan, mint a másik, ezt a sok, tipikusan átmeneti szállást, amelyben átlag ötvenként kicserélődnek a lakók s amelyhez lélekben éppúgy, ahogy nekünk nincs, nektek sincs semmi közötök az égvilágon... sőt nektek még kevésbé, pajtáskám, amikor tudvalevően a véretekben van, hogy ma itt vertek tanyát, holnap, s ha akár egy emberöltő után is, oda se neki: már egy másik országban mozogtok s szerzitek a vagyont ugyanolyan tökéletes otthonossággal... S bizony, fiam, a mai helyzetben csak szerencsének tekintheted, hogy nincs és nem is volt soha semmiféle gyökerek, igen, igen, most megtaláltam a helyes kifejezést, semmiféle olyan itteni gyökerek, amelynek az eltévése különösebb, hogy is mondjam, emóciót jelentene számotokra, hát mondd, hát nem így van, édes jó öregem?

— De így van — mondta csöndesen és nagyon szóra-
kozottan Szabó... és egy koratavaszi dongóra figyelt, mely az iroda fénylő ablaküvegén bocsájtkozott lefelé, a pesti oldal háztömbjeinek a közepébe.

Szabó ekkor az ablakhoz lépett; képzeletében, át a tavaszi napfény pesti párázatán, újra iderémlett a hajdani, ifjúkori környék, s noha innen, a várhegyi irodaablak magasságából nézve, a pesti házak valóban olyannyira összerosódtak, hogy egyiket szinte nem is lehetett megkülönböztetni a másiktól: ő innen fentről is, a messzeségből is jól látta (mert gyermekkori beidegzettség volt ez), hogy van e szürke bérkaszárnnyák közt egy, amelyik éppen-

séggel nem olyan, mint a többi... és képzelete, a háztető-kön át most egyszerre élesen látta azt a bizonyos padot is, a földalatti lejáró mellett, amelyikre hajdan az anyja pihent le olykor, amikor már hottal járt... és Szabó János két szeme elhomályosodott, úgyannyira, hogy a világ egyszerre valaminő körbeforgó, esős tengerré változott számára...

— Mit nézel az ablakban? — csodálkozott rá a tanácsos, kissé sértődötten.

Szabó elpirult. — Csak azt, hogy... merre lehet az Izabella-utca meg az Andrássy-út... — felelte, fojtottan, s kissé röstelkedve.

Egy pillanatra csönd lett; csak a panorámából ki-
röppentett dongó körözött halk zümmögéssel, a nagyívű irodamennevezet alatt.

A tanácsos már éppen magyarázta volna a látképet, amikor egy másik, barnabajuszu és elegáns férfi kopogott be a szobába: egy másik miniszteri tanácsos; és Szabó János eltávozott. S mialatt mellére esett fejjel, sajgó aggval és halálosan fáradt testtel bandukolt ki a kapun, a sikló, a pályaudvar és egy idegen élet felé, odafent, a minisztériumi irodában Szentirmay tanácsos így szólt a kollégájához:

— Egykori tanuló társam volt ez az ember... Ez is kivándorol. Bárhogya is vélekedjünk ezekről a dolgokról, de én úgy éreztem, kérlekalássan, hogy kötelességem néhány biztató szót mondani neki. S azt hiszem, sikerült is megnyugtatom; mintegy útravalóul adtam át neki bizonyos megnyugtatót...

— Ez igazán szép és emberséges volt tőled — felelte a másik tanácsos. — És mit mondtál neki?

Szentirmay méltóságos úr az öntudatosan okos és öntudatosan jó ember fokozott vidámsággal válaszolt:

— Megmagyaráztam neki — beszélte lelkesen —, hogy ő valójában nem is olyan szerencsétlen, amilyennek hiszi magát. Mert hisz az egész problémája, evvel a kivándorlással, tulajdonképpen csak anyagi kellemetlenség és persze: így is csak átmenetien az... És mennyivel súlyosabb volna a helyzete, ha ehhez még bizonyos lelkiválság is hozzáadódna...

*Tüntető felvonulás a Fehér Könyv ellen Haifában, öregek Tórákkal, fiatalok fehér-kék zászlókkal
(Dr. Söber Chajim felvétele)*

DR. WEISZ PÁL (debreceni főrabbi) : MÖRÁGGÖLIM

Mörággölim: a pusztai nemzedék kiválasztottjai. „a gyülekezet hivatottjai”. akiket az Ígéret országának, a Szentföldnek megismerésére küldött el Mózes. A megbízatásnak eleget téve, negyven nap multával visszatértek a hírhozók a néphez. Egyikük sem tagadhatja le a valóságot, ami lépésről-lépésre a szemük elé tárult, hogy az Ígéret országa „valóban tejjel-mézszel folyó”. Mindegyikük elismeri azt a páratlan gazdagságot, amit úton-útfélen tapasztalt. Eddig nem látott gyümölcsei is — amiket magukkal hoztak — mind a föld szokatlanul áldott voltát tanúsították. És mégis...! A többség — számszerint tizen — tagadja az ősök álmának a hitét, a pusztában bolyongó népnek a reménységét, az ország birtokbavételének a lehetőségét. Nem tudni okát: óvatosságból-e, avagy gyávaságból, félelemből-e, avagy kényelemszeretetből azt mondják a felszabadulást áhító népnek: „Ne menjünk!” „Nem megyünk!” És nincs a sok közül mindössze csak kettő, jelentéktelen kicsiny kisebbség, mely a túlnyomó többség álláspontjával, magatartásával, programjával és esetleges bántásaival szemben is azt állítja: „Bizony, mi felmegyünk és elfoglaljuk azt a földet, mert kétségtelenül képesek vagyunk rá!”

A zsidóság történetének rendszeresen megisméltető tragikuma a mörággölim epizódja. Valahányszor sivatagban találta magát a nép, a kiválasztottjai, „a gyülekezet hivatottjai” többségükben mindig azt az elvet vallották és azt a gyakorlatot folytatták: „Ne menjünk!” „Nem megyünk!” Pedig nagyon jól tudták, hogy a nép számára nincs más kiszabadulás az otthont nem nyújtó, a kenyeret nem adó pusztaságból, mint az erőket összeszedni, megfeszíteni, az útra előkészülni. Ma is „a gyülekezet hivatottjai”, kiválasztottjai a mörággölim, akik jól tudják, hogy nincs más lehetőség, mint elindulni és elfoglalni azt a Szentföldet, amit zsidóságnak nevezünk. Ma már nem tagadják ők sem, hogy a zsidóság világa az egyedüli és kizárólagos „tejjel-mézszel folyó ország”. A Talmud tanítói is a mézhez és a tejhez hasonlították a Tórát. Mint a méz, úgy édesíti meg a Tóra számunkra az élet-facsarta ital keserűségét és mint a tej, úgy adja a Tóra számunkra életünk egyik legfontosabb élelmét, mely nemcsak táplál, hanem üdit, erősít és gyógyít!

Ma már mindegyikük azt vallja, hogy zsidó részére a zsidóság az a „föld, ahol nem szegénységben eszed kenyeret”, mert ha csak a koldusnak száraz kenyérhéja az, amely asztalodon fekszik, de mellette a bensőséges Istenhitnek, az öntudatos zsidóságnak serlege áll, királyi tábla mellett ülsz. Ha a zsidóság kincseit magadénak mondhatod, úgy nincstelenségben is olyan országnak vagy polgára, „amelyben semmiben nincs hiányod”. A tudatos zsidóság az a „föld, amelynek vas a köve”; hogy a jellem, az erkölcs, a becsület hajlíthatatlan, törhetetlen acélja nem terem számunkra másutt, mint a zsidóság birodalmában. Ma már annyira ismerik „a gyülekezet hivatottjai” ennek az eddig hiába keresett, de nem talált világnak gazdagságát, áldását, hogy még ők is kénytelenek elismerni. És mégis...! Többségük — megokolatlanul és értelmetlenül — mindennek, minden dicséretnek ellenére, mi-

kor tette kerülne a sor, azt állítja, hogy ez, a maga igazi valóságában értelmezett zsidóság számunkra oly ország, amely megemészti lakóit.

A nyelvnek minden bizonnyal csak véletlenje, hogy a mörággölim magánhangzóit megváltoztatva, vagyis a piél alakja helyett a hifilt alkalmazva, a márgilim szót kapjuk, melynek jelentése: „vezetők”, „tanítók”. Az eseményeknek azonban szükségképpen következménye, hogy ma a mörággölim: a márgilim.

Hallgassuk meg gyűléseik szónokait! Olvassuk csak el hivatalos lapjukat. Ékesebbnél ékesebb cikkek, érdekesebbnél érdekesebb javaslatok, értékesebbnél értékesebb vitakozások szólnak a szent föld meghódításáról. Hogy az intenzívebb héber tanítás a hitoktatásban eddig nem tapasztalt gazdag eredményeket terem, hogy a héber tanítás nemcsak öntudatosságra, hanem a gyakorlati vallásosságra való nevelésnek is a legfontosabb — ha ugyan nem — az egyetlen biztosítóka: ez a megisméltető gondolatmenete lelkes szavaiknak. A zsidóság szeretetét és megszerettetését fáradhatatlan hangon hirdetik, hitelmélyítést követelnek, minta-tanításról beszélnek, sőt már a héber nyelv ki-jtésének módszeréről is ankétot tartanak. És mégis...

A tavasszal, április 12-ikén levéllel kerestem fel tanítóink hivatalos szervének Elnökségét, amelyben rámutattam arra: „A lényeg az, hogy csak azok tanítsanak héberül, akik jól ismerik és akik tudják tanítani is a nyelvet. A jó tanáron, a megfelelő óraszámra egy jól, a modern pedagógiai követelményeknek megfelelően megszerkesztett tankönyvön kívül igen fontos szempont az is, hogy héber nyelvet csak az tanítson, akinek szívügye a héber nyelv, a zsidó kultúra, aki nem csak tanítani tudja azt, hanem tud lelkesedni is érte.” Ezért a következő indítványokat voltam bátor előterjeszteni:

„Ajánlatos volna, hogy a Tanítóegyesület ez évben a szokásos 4—4 hetes üdülési turnusok helyett 3—3 heteket hirdesse. E turnusok közül egyre, talán az augusztus hónapra esőre csakis olyan tanítók volnának felvehetőek, akik kötelezik magukat arra, hogy résztvesznek balatonfüredi üdülésük tartama alatt egy héber nyelvű továbbképző tanfolyamon. Továbbá ajánlatos volna, ha a Tanítóegyesület körlevél formájában fordulna az illetékes hitközségekhez és rabbikhoz, tegyék lehetővé azt, hogy minden tautestületből legalább egy tanerő részt vehessen a tanfolyamon olyképpen, hogy a hitközség egy ötven pengős stipendiumot nyújtson a tanfolyamon részt venni akaró számára.”

És megérkezett a válasz a pusztába. Nem negyven nap, hanem csak tizenkét nap múlva. „Az üdülőházi héber tanfolyammal kapcsolatos nagybecsű indítványát holnap tárgyalja az üdülőházi bizottság és utána az egyesület központi választmánya.” A határozatról közvetlenül értesítést nem kaptam. Az Izraelita Tanügyi Értesítő LXIV. évfolyama, 5. számában azonban szerencsém volt tudomást szerezni a központi választmány üléséről. Megtudtam, hogy tőlem függetlenül dr. Róth Emil győri főrabbi úr is hasonló javaslattal fordult az Egyesülethez. Megtudtam az elnök egy üdvözlő beszédéből, hogy: „A mai súlyos időkben, egész vallásoktatásunkat át kell szerveznünk és új alapokra kell helyeznünk.” És mégis...! „Az Elnök az üdülőházi bizottság nevében javasolja, hogy ha az Üdülőház vendégei között lesz olyan, aki az ott jelentkezők részére ily

irányú előadásokat hajlandó tartani, ezt a célt mi a legteljesebb mértékben mozdítsuk elő. A választmány a javaslatot elfogadja.“

A jegyzőkönyvet szószerint idéztem. Az Országos Izraelita Tanítóegyesület többségének — remélni merem, hogy nem az összességének — nem lesz kifogása az ellen, ha az üdülők közül valaki zsidó tanítóknak a zsidó hitoktatás alapját, főbb tartalmát képező héber nyelvet majd tanítani akarja. Nem! Nem lesz kifogása ellene. Sőt! „Ezt a célt mi a legteljesebb mértékben mozdítsuk elő.“ Hogyan? Mivel? Esetleg úgy, hogy egy vagy több ünnepi szónoklatot, előadást tartunk. De végeredményben azért: „Nem megyünk!“

„Hadd feleljek hát én is magamért, hadd tudassam én is véleményemet!... Unszol engem a bennem lévő lélek. Nem leszek személyválogató senki iránt, nem hízelgek egy embernek sem, mert én nem tudok hízelegni, könnyen elszólíthatna a Teremtő.“

Megmondattott: „Ahol nincsenek férfiak, igyekezz férfi lenni magad!“ Ezért a debreceni statusquo-ante hitközség elemi iskolája tantestületével, a Zsidó Gimnázium hittanáraival együtt elhatároztuk, hogy a hivatalos Tanítóegyesület támogatása nélkül, Üdülőház, anyagi fedezet nélkül, a héber nyelv tanításának általánossá tétele, valamint a többi hitoktatási tárgyak módszerének további javítása érdekében mi, itt Debrecenben rendezzük meg a *hitoktatási továbbképző tanfolyamot*. Az augusztus elsején kezdődő három hétre tervezett tanfolyam anyagát elemi iskolánk tantesülete körlevélben közölte az érdekeltekkel. Egyidejűleg magam az iskolafenntartó hitközségek főtisztelendő főrabbijaihoz és nagytekintetű elnökségéhez fordultam azzal a kéréssel, tegyék lehetővé és kötelezővé ezen a tanfolyamon való részvételt olyképpen, hogy minimum ötven pengő ösztöndíjat szíveskedjenek e célból legalább egy tanítónak rendelkezésére bocsátani. Istennek hála, hogy már nagyobb számban vannak vezetőink, akik megértették, hogy tanerőink is, de közvetve gyermekeink és így hitközségeink érdeke is megköveteli a tanfolyamon való részvételt, mert elgondolásunk megadja az alkalmat arra, hogy tanítóink a nyaralási és esetleg gyógykezeltetési lehetőség mellett zsidó és pedagógiai szempontból korszerűen továbbképezhessék magukat a héber nyelvben és vallásunk eszméiben való ismereteiket felfrissíthessék és kiegészíthessék.

Körleveleinkre már eddig is sokan lelkesedéssel jelentették be részvételüket. Hisszük, hogy még többen lesznek, akik vállalkozni fognak erre az első és legfontosabb lépésre. Nem áztatjuk azonban semmiképpen sem magunkat azzal, hogy többségben leszünk. Tudatában vagyunk annak, hogy mi kisebbségben fogunk maradni. Mintahogy a pusztaiban a *mörággölím* közül mindig csak egy-kettő van, aki a magasztalásnál nem áll meg. És mégis tántoríthatatlan hittal, meg nem alkuvó lelkesedéssel elindulunk és oda kiáltjuk a sokak felé: „Bizony mi felmegyünk és elfoglaljuk azt a földet, mert kétségtelenül képesek vagyunk rá.“

*

Ma, hadd mutassak rá a *mörággölím* történetének egy másik tanulságára is: az élet nem a többséget igazolta, hanem azt a néhány kinevetett, elkésérített és megsebesített hívőt. Ezért rendíthetetlen a hitünk, hogy mint akkor és mint azóta sokszor, most is megvalósul Isten esküje: „Gyermekeiteket beviszem és megismerik azt a földet!“

MATITJÁHU SÓHÁM

A NEGYVEN KÜSZÖBÉN

És egy napon napjaid sorából,
Midőn először szürkül hajad fénye,
Érett esztendők koszorúja rajta —
És meglep hirtelen bús gondolat:
Hogy minden harcodnak gyümölcse,
Mit zsákmányoltál vergődő ösvényeken
Kincsekben s tudományban,
Minden rejtett hódításodig,
Mit bizton becéztél szívedben.
Mit lelked, nem lengetre zászlót.
Magányos sóvárgásban szerzett.
Remegő vágyban átölelve
Az ember elhagyottjait...
Hogy mindez — mind — egész birtokod —

Vem ér fel
Az élettél, mely elveszett,
Mely nem látható többé messzelátón
Az égbenyúló Wilson-hegyről
És nem tér vissza többé, soha, sohasem. — — —
S vonakodsz a végső számadástól,
Mit büszkén vártál dicsekvésül
Túl ifjuságod megújuló napjain —
S remegsz az öregségtől, mely gögösködik
Élet-tapasztalatok morzsáival.
Ékeskedik aggság bús barázdáival.
Mintha ismerné megfejtések útját...
S ezüst késsel hasítja hajad feketéjét.
Mit becéztél élted drága fokán. —
S meghökkensz panaszkodva, keseregre, fájón.

Hogy nincs előtted más, mint ama ifjúkori rejtély,
Mely elmosódott, elhomályosult deled végén.
S im nyüzsgő kétségek és töprengések férgkeitől —
S bizony minden nagy rakománya nem ér fel
Egyetlen napjával az ifjuságnak,
Könnyüléptű, pazarló, számot se tartó nappal.
Mely ledobja terheit a holnap partjára.
Valahonnan idők bőségéből szív.
S ujjong daloló messzeségek felé,
Ujjong az ifjuság örökkévalósága felé,
Hogy el ne tűnjön —
Vidámságával, nótájával, könnyelműségével,
Hogy el ne tűnjön, el ne tűnjön. — — —

DR. G. L.: SZENTÍRÁS ÉS TERMÉSZETRAJZ

A szaktudományok kifejlődése előtt, az európai emberiség két forrásból merítette minden tudományos képzettségét: a Szentírásból és az antik (görög és latin) írók műveiből.

Az antik klasszikusokat szorgalmasan használta, különösen a renaissance korától kezdve, de tudományos meggyőződésének alapja még mindig — mint sokezer év előtt is — Isten volt és tudományos kutatásának kiindulópontja az isteni tudomány, a theológia.

Áll ez nevezetesen a természettudományra különösen. Tudjuk, hogy a csillagászoknak mennyi gondjuk-bajuk volt felfedezéseiket a vallástudománnyal összhangba hozni. Éppen a csillagászat volt az a tudományág, melyhez legkevésbé lehetett elegendő alapot meríteni a szent iratokból. Annál inkább a természetrajzra, a növény- és állatvilág ismeretére.

Messze a rendszerező Linné előtt, a természetrajz, mint önálló tudomány, szintén a theológiából veszi eredetét. A természettudományi kutatások nekilendülésének idejéből kézenfekvő példának tekinthetjük a magyar Apácai Csere János Enciklopédiáját arra nézve, hogy tudományosan képzett embereknek is a 17. században minő fogalmaik voltak a természetrajzról.

Csere János humanisztikusan iskolázott ember és theológiai doktor, kora felfogása szerint tehát a világ minden ismeretének birtokában volt. Hiszen, aki jártas volt a vallástudományban és az antik írókat magyarázó philológiában, az ezekből a könyvekből kivonatolhatta és csoportosíthatta az összes szakismereteket is. Pl. természetrajzot is.

Nézzük példaképen a Magyar Enciklopédia írójának egy idősebb kortársát, aki természetrajz terén Csere Jánossal közös forrásból merített. Wolfgang *Franzius* szintén theológiai doktor volt és a wittenbergi egyetem professzora. Éveken át tollbamondott előadásait 1612-ben sajtó alá rendezte, a könyv azonban Amsterdamban csak 1665-ben látott napvilágot. Csere János élete 1625—1659 közt folyt le, kalandos kérdés, hogy használhatta-e ennek a „*Historia animalium*” című műnek Hollandiába, Csere tanulóhelyére került kéziratát. Ez nem is fontos, mert Csere is, *Franzius* is koruk konvencionális tudáskészletét hirdették. Ugyanannak a vaskalapos rendszerezésnek tanítványai, mely a természettudományt a következőképen osztályozza: 1. Metafizika, (melyet Kant csak a 18. század végén fog kiiktatni a természettudomány köréből), 2. Matematika és 3. Fizika. Ez utóbbinak alosztályai: a csillagok, a négy elem, a hulló csillagok, a fémek, növények, állatok és az emberek ismerete.

Ebből a felfogásból következik, hogy a természettudomány a világmindenség ismerete volt, melybe a theológia is beletartozott, mint vezértudomány. *Franzius* tehát saját szakának tarthatta, hogy theológus létére ebből a tudománykomplexumból *állatrajzi* könyvet írjon. Alapos munkát végzett. Kis tizenhatodréti íveken, vastag, mintegy 820 oldalas könyvecske (példányom végét az egér megrágta s ez az állati beavatkozás megakadályoz ezen állat-könyv terjedelmének pontos megállapításában).

A *Historia animalium* a szász választófejedelemhez intézett bőbeszédű ajánlással kezdődik (szabályos, könyörgéssel végződő protestáns prédikáció), melynek első mondata már leszögezi, hogy az állatrajz Szentíráshoz kapcsolódó mű. Idézi a zsoltáros szavait, mely az egész világmindenséget, közte az *állatokat* is az Ur magasztalására szólítja fel. Az olvasóhoz intézett bevezetésből bővebben megtudjuk, hogy emberhez *méltó* állattannal foglalkozni, mert mindenkor

éltek jámbor, tudós papok és mások, akik foglalkoztak ezzel, továbbá azért, mert, mint a Szentírásban olvashatjuk, Ádám nevet adott az állatoknak (Gen. 2, 20.),

Noah a bárkába vette az állatokat (Gen. 6, 20.), a Biblia népének állattenyésztéséről szólnak Gen. 36, 24. 13, 5. 7. 37, 2. Exod. 10, 9. Sám. I. 16, 11. 17, 34.

Salamon értett az állatok nyelvén (Kir. I. 4, 33.).

Ezen bibliai okadatoláshoz már csak ráadásul fűzi a képzett philológus, hogy Nagy Sándor nagy adományt juttatott Aristotelesnek és megparancsolta, hogy egész országa támogassa a tudóst természetrajzi munkájában.

Hasznos foglalatosság is az állattan, mert: 1. felhasználható a prédikálásban, 2. elősegíti a szent iratok megértését, 3. Isten dicséretére vezet. Ez utóbbi tételének igazolására a bibliai versek olyan tömegére hivatkozik, melyek ismételtesére nincs terünk.

Ilyen előzmények után jutunk el az állatok lelkéről, testéről, majd csoportosításukról szóló, aránylag rövid és felületes értekezésekig.

Majd ugyanilyen szellemben ismerteti az egyes állatokat. Sorrendje: emlősök, madarak, halak, kígyók, rovarok (férgek).

Sok mesés állítással találkozunk, melyeket Csere is szívesen mond el a maga könyvében. Szórakoztató és terjedelmes olvasmány lenne müdezt összehordani. Pl. mingyárt a legnagyobb állatnál, az elefántnál bőven foglalkozik az elefántfogásnak különböző módjaival: házat építenek az elefánt körül s addig tartják benne, míg elpusztul. Az álmában fához támaszkodó elefánt mellől kivágják a fát s a földre zuhanó nagy állat nem tud többé talpraállni, stb. (Az elefántfogásnak ez a módja szépen van illusztrálva a magyar Zsámboky János emblémáinak németalföldi kiadásában; és pedig az első két kiadásban más és más képpel: az elsőben még csak támaszkodik az elefánt a másodikban már ordítva zuhan a földre.)

Az elefántnál mindenekelőtt hivatkozik Jób 40, 14. versére, majd a *behemoth* elnevezést fejtegeti. Ilyen alapos munkából természetesen a Makkabeusok harcaira való utalás sem hiányzik. Ugyanilyen hálás tárgy a tevé is, de különösen az oroszlán, melyről nemcsak sok csodálatos tulajdonságot tud — melyeket az oroszlánvadászok és az afrikai népek sohasem tapasztaltak — sajnos, — hanem a zsoltárokból, prófétákból, példabeszédekből az idézetek olyan tömegét vonzza, hogy némi antik utalásokkal együtt 15 oldalt tölt be.

Mikor a tudós szerző megírta könyvének zárószavait, melyekben Isten csodálatára hív fel, bizonyára meg volt győződve arról, hogy egyszersmindenkorra összefoglalt minden tudományt az állatvilágra vonatkozóan.

Ebben a tekintetben tévedett ugyan a nagytudású *Franzius* professzor. De munkája ma, háromszáz év múltán sem haszontalan jószág. Az ilyen — ma már tudománytalannak tekintett — munkák rendszerezték először a természettudományt is és vetették meg alapját a fogalmak tisztázásának és továbbkutatásnak. E téren tehát úttörő, *történeti* értéke van.

Abban a tekintetben azonban, hogy az alapos munkát végző theológus összeállította a Szentírásnak állatokra vonatkozó verseit, hivatkozásait, olyan nagy és komoly munkát végzett, melynek a sokféle ágazó Szentírás-kutatás mindenkor hálásan hasznát veheti.

Franzius hálaimádságait megtoldhatjuk még egy áldásmondással: Hála a zsidó Szentírásnak, melyre Európa lerakta a természetrajz tudományának alapjait.

MENTSÜK MEG KÁRPÁT- ALJA HÉBER ISKOLÁIT!

Kárpátalja lejtőjén és völgyeiben a zsidóságnak népi értékekben igen gazdag rétege került vissza az anyaország-hoz. Nem üzleti szellemben, vállalkozó kedvben, vagyonban válik ki a Verchovina és Latorcavölgy zsidó népe. Hiszen településének zsúfoltsága természetesen hozzá magával, hogy a másutt csak a kereskedelmi és intellektuális pályák elfoglalására törekvő zsidóság, itt szerkezetében is szilárdabb alapokra fektette társadalmi építményét.

Kárpátalja ruthén falvaiban zsidó a kovács, az erdőkben szakállas chaszid napszámosok vágják a fát, zsidó kisbirtokosok hajnali ájtatosságuk után kimennek sovány földjeikre, hogy felelevenítsék újra a zsidó népen is a bibliai ígét: arcod verejtékével eszed kenyeredet. A külsőségek meglátására beállított idegen szem Kárpátalja zsidóságára jellemzőnek elsősorban ilyesfélét tekint. Pedig mindez jelentéktelen ahhoz a bámulatos szellemi frissességhez és erkölcsi energiamennyiséghez képest, amivel a zsidó tömegek ősi művelődési kincseik megőrzésére törekednek.

Szegénység, fanatizmus, nyomor: külsőségek, amelyek a nyugateurópai zsidót arra kényszerítik, hogy megtagadja rokonságát szegényesen maradt testvéreivel. Pedig „*vigyáznunk kell a szegények gyermekeire, mert tőlük ered a Tóra.*”

A kárpátaljai zsidóság mint önmagából erősödő forrás megtalálta azt az utat, amelyen átmentheti modern formák közé régi zsidó kultúráját. Legjobbjai, akik figyelembe vették a zsidóságnak az újkori tudományok felé való sóvárgását, másfelől széles tömegeknek a héber műveltséghez való érzékeny ragaszkodását, megalapították a *Kárpátaljai Zsidó Iskolaegyesületet*. Ennek az egyesületnek elsősorban az volt a célja, hogy a modern héber nyelven keresztül visszavezesse népünket ősi kultúrájához. Az ifjúságot emellett palesztinacentrikus szellemben kívánta nevelni, hogy ezzel egyúttal a városokban összetorlódott zsidóságot is tehermentesítse és egészséges életforma felé terelje.

Húszéves működésre tekint vissza az egyesület. 1938 szeptember 1-én *hat héber elemi és egy héber gimnázium* működött a szervezet kötelékében, összesen 1052 tanulóval. (Eredetileg az ungvári, jelenleg hét osztályból álló gimnázium és héber elemi iskola is a kárpátaljai egyesület vezetése alatt állott. Néhány esztendővel ezelőtt azonban e két intézmény fenntartására „*Jawne*” néven helyi szervezetet alapítottak. Így az 1052-es szám az ungvári iskolák tanulóit még nem is foglalja magában.) Sokszáz zsidó ifjú és leány, aki folyékonyan beszél a héber nyelvet! Mindenki elismeréssel kell hogy adózzék ennek a csodálatos közoktatási teljesítménynek. A zsidó lelkesedés, a műveltséghez való ragaszkodás — kivéve talán Lengyelországot — a diaszporában nem teremtett ehhez hasonlót.

Az iskolaszervezet tanulóinak statisztikája a következő:

Város neve	Iskola neve	Tanulók száma	Tanérők száma
Munkács	gimnázium	424	18
Munkács	elemi	252	5
Szolyva	elemi	46	1
Beregszász	elemi	49	1
Toronya	elemi	72	1
Huszt	elemi	120	2
Szőllős	elemi	89	1
Összesen		1052	29

A gimnázium fenntartása: tanárok fizetése és dologi kiadások együttesen 350.000 Kc-ba került (50.000 pengő). Az elemi iskolák költségvetése együttesen 250.000 Kc-ra (35.000 pengő) rúgott. A kárpátaljai zsidóság ezt a hatalmas összeget saját erejéből természetesen nem tudta előteremteni. Az aránylag csekély államsegélyen kívül a gimnázium fő anyagi alapja a hitközségek és magánosok részéről érkező támogatás volt.

Az iskolaszövetség Munkácson alagsorral is ellátott emeletes, vidéki méretekhez képest tekintélyes, szép és stílusos épületet emelt közadakozásból. Huszton tágas földszintes iskolaépület áll a tanulói ifjúság rendelkezésére. Másutt a szűkreszabott anyagi lehetőségek következtében bérelt helyiségben folyik a tanítás.

A gyönyörű tornateremmel felszerelt munkácsi gimnáziumban — a cseh irodalmat és történelmet kivéve — *valamennyi tárgyat héberül tanítottak*. Szentírást, héber irodalmat, *latint, matematikát, fizikát és filozófiát*, bármennyire furesén hangzik is nyugati zsidó számára, héberül adtak elő a tanárok. A gyermekek már az elemi iskolában folyékonyan beszéltek a héber nyelvet, a gimnáziumban magukévá tették annak minden finomságát, úgy, hogy a felső osztályokban leghonyolultabb gondolatsoraikat is ki tudják fejezni héberül. Míg odahaza magyarul beszéltek, a gimnáziumban a héber lett második anyanyelvük.

1924-ben nyílt meg a gimnázium. 1932-ben hagyták el az első érettségizők az intézetet. Azóta 190-re rúg az abiturientiensek száma. Vagy félszáz közülük időközben Palesztinába vándorolt. Mintegy huszan a héber oktatást választották hivatásul és életfeladatul. Ezek a munkácsi és ungvári gimnáziumban, illetőleg a hozzájuk tartozó elemi iskolákban helyezkedtek el. A többi folytatta tanulmányait prágai, pozsonyi vagy brünni egyetemen; az első évfjártból néhányan már mint orvosok és tanárok működnek. Ügyvédi pályára mindössze egy tanuló lépett. Az intézetben működő tanárok ha pedagógiai munkásságukat abbahagyták, sugallatot követve Palesztinába vándoroltak és ezzel tanítványaiknak példát mutattak. Nem egy közülük a Chaluc küzdelmes életét választotta az aránylag kényelmes tanári pálya helyett s egyikük, dr. Ettinger, életét áldozta a nagy célért, Erez Izráélért.

Tizenhatéves fennállása óta számos kiváló egyéniség tisztelte meg látogatásával a gimnáziumot. Olyan neveket látunk az iskola aranykönyvében, mint Rav Meir Berlin (jelenleg Jeruzsálemben élő Mizráchi-vezér), *Jabotinsky*, a revizionista párt feje, Avigdor *Hameiri*, a magyarországi származású nagy héber költő, Max *Brod*, a jeles esztéta, regényíró. A vendégek névsorában olvassuk Berl *Katznelson* a palesztinai munkásvezér, Bernhard *Kahn* és Werner *Senator*, a Joint akkori európai vezetőinek nevét is. *Kaczér Illés* a következő sorokat írta az emlékkönyvbe: „Ez az iskola szünteti meg a zsidóság hábeli nyelvzavarát”. Az intézet népszerűségére és hírnevére jellemző adat, hogy az aranykönyvben aktív külföldi államférfiak, miniszterek európaszerte ismert nevével is találkozunk.

A felszabadulás óta elsőnek vitéz dr. *Bessenyei Lajos* tanker. kir. főigazgató neve szerepel: ő már harmadízben is kitüntette az intézetet látogatásával. *Eppler Sándor*, a

Pesti Izr. Hitközség főtárháza, dr. Pásztor József és Strasser V. Benő tanárok ugyancsak felkeresték az iskolát. Dr. Patai József valahányszor a munkácsi zsidóság vendége volt, előadásai előtt ellátogatott a héber gimnáziumba, a visszacsatolás után pedig azonnal érintkezésbe lépett dr. Pintér Jenő egyetemi tanár, tankerületi főigazgatóval, a héber iskolák megmentése érdekében.

Az új viszonyok közé kerülve, az intézet lényegében megtartotta jellegét, de részben megváltoztatta tananyagát. Természetes követelmény, hogy a héber nyelv mellett bevezették a magyarnyelvű tanítást is; ezidőszakra a héber és a hittan (zsidó történelem) kívül a kémia és természetrajz, továbbá mint rendkívüli tantárgy a misna tanítása is héberül folyik. Az iskola azért folytatja a héber nyelvű oktatást, hogy a magyar-zsidó fiatalság zökkenő nélkül folytathassa tanulmányait a jeruzsálemi egyetemen. De igen sokan már az érettségi előtt is a Szentföldre költöznek, hogy lelkesedésükkel, fiatalságuk ideális hevülésével narancskertet teremtsenek a sivatagban: földműveléssel szerezzenek kenyérüket.

A növendékek száma a visszacsatolás óta 270-re csökkent. A tanulók egy része a régi csehszlovák területen maradt, másrésze a tanulást abbahagyta. Az intézet létjogosultsága mégis kétségtelen. Nemcsak Magyarországon, hanem Európának ebben a részében egyedülálló intézmény ez az iskola, amely iránt éppen ma különös érdeklődés nyilvánul meg országszerte s amely hivatásteremtő feladatot teljesít.

Ez a modern nevelő szempontok szerint irányított, egységes rendszerbe illeszkedő iskolahálózat azonban súlyos anyagi gondokkal küzd. A nagyszerű eredmények és nemes, egyben praktikus célkitűzések helye ez az iskola, — de a

Rubin: Napraforgó

célok eléréséhez szükséges javak hiányoznak, sőt annyira szegényesek, hogy az intézmény fenntartását sem biztosítják. A magyar zsidó közoktatás olyan tényezővel gazdagodott, amelyet ma még értékelni sem tud; s kétségtelen, hogy a magyar zsidóság előtt nem lehet közömbös a munkácsi iskolaszervezet jövője. Lét, vagy nemlét kérdéséről van szó. Hol vannak azok a személyiségek, akiknek kötelessége lenne a segélynyújtás? Miért nem találkozott még a magyar zsidóság körében olyan férfiú, aki a szükséges szánálást maga, vagy mint egy mozgalom vezetője végrehajtotta volna?!

A Kárpátaljai Zsidó Iskolaegyesület eltökélt szándéka, hogy minden nehézség ellenére is folytatni fogja kulturális tevékenységét. Ebben azonban számít az egész magyar zsidóság anyagi és erkölcsi támogatására, számít megértésre és szeretetre. Mindenek fölül: a legegészségesebb magyar-zsidó réteg megmentéséről van szó, arról a rétegről, amelynek ifjúsága tanulni kíván, de nem azért, hogy kézenlég életformát biztosítson magának, hanem, hogy lelkiileg előkészüljön a népet újjáteremtő, munkás és küzdő chalucizmusra.

Az Iskolaegyesület érdekében helyt adunk a következő felhívásnak:

FELHÍVÁS A MUNKÁCSI ZSIDÓ GIMNÁZIUM ORSZÁGOS PÁRTFOGÓ BIZOTTSÁGÁTÓL.

Első ízben fordul a Munkácsi Zsidó Gimnázium a nagy nyilvánossághoz.

Az intézet, amely immáron 15- éves működésről számol be, a felvidéki zsidóságnak kultúrvára. Az ifjúságnak igyekezzett magas színvonalon álló, egyúttal nagymértékben gyakorlati és mindenképpen emberséges nevelést nyújtani. Eddig hét érettségit tartottunk, és körülbelül 150 maturáns hagyta el az intézetet. A tanulók mai létszáma a nyolc osztályban a kétszáznyolcvanötöt is meghaladja. Iskolaegyesületünk 6 elemi iskolát is tart fenn 650 tanulóval.

A Munkácson és környékén nagy tömegben élő zsidóságnak szüksége van zsidó gimnáziumra, amelyben gyermekei államhű és hazafias szellemben, egyidejűleg a zsidó hagyomány ismeretében és tiszteletében nőnek fel.

Az intézet fenntartása és továbbfejlesztése érdekében minden zsidó kultúrember támogatását kérjük, annál is inkább, mert az intézet létét biztosító eddigi segélyforrásaitól elesett és a fenntartó Zsidó Iskolaegyesület új baráti köre eddig még nem szerveződhetett meg.

Azzal a kéréssel fordulunk a magyar zsidósághoz, mentse át önkéntes adományaival és hozzájárulásaival ezt a különleges közművelődési értéket a jövő számára. Aki csak teheti, haladéktalanul siessen támogatásunkra, a dolog halasztást nem szenvedhet, mert a késedelem veszélyt jelent.

Az intézet címe és csekkszám: „Zsidó Gimnázium, Munkács, 71.911”.

Legyen Ön is a Zsidó Gimnázium fenntartó egyesületének pártoló tagja!

Budapest, 1939. május hó.

Dr. Mahler Ede s. k., ny. egyet. ny. r. tanár.

Prof. dr. Donath Gyula, egyet. ny. r. tanár.

Berger Zsigmond s. k., gyárigazg., az Iskolaegyesület elnöke.

Ing. Rubin Illés s. k., a Zsidó Gimnázium igazgatója.

150 ÉVES A PESTI IZR. SZENTEGYLET

A Pesti Chevra Kadisa Izr. Szentegylet június hó 22-én tartotta rendes évi közgyűlését, Kramer Miksa kormányfőtanácsos elnöklete alatt. Az előljáróság részéről jelen voltak: Dr. Dési Géza és Lunzer Pál elnökhelyettesek. Bánó Dezső kormányfőtanácsos, Beck Jenő, Eismann Gyula. Fürst György, Komját Ernő, Landesmann Márk, Steiner Marcell, Wertheimer Lajos előljárók; a Magyarországi Izr. Országos Irodája képviselőjében: Szántó Jenő alelnök; a Pesti Izr. Hitközség előljáróságának képviselőjében: dr. Márkus Albert ny. kuriai bíró, elnökhelyettes, Büchler Izsó, Frey Kálmán, Molnár Gyula, Nagy Andor, dr. Rosenák Miksa és dr. Zahler Emil előljárók; a Pesti Izr. Hitközség rabbisága részéről: dr. Fischer Benjámín, dr. Farkas József, dr. Grossmann Zsigmond, dr. Hevesi Ferenc és dr. Scheiber Lajos rabbik. Jelen voltak továbbá: dr. Bródy Ernő országgyűlési képviselő, Wertheimer Adolf, az Országos Rabbiképző Intézet vezérelőbíztóságának elnöke, sió-agárdi Zöld Márton tábornok, Árvai Henrik, Eppinger Károly, dr. Epstein Manó, dr. Friedrich Tivadar, Gaiduscheck Marcell, Goldfinger Gábor, Kleinberger Antal, Munk Gábor, dr. Osztern Lipót, dr. Patai Samu, dr. Politzer Gusztáv, dr. Simonyi Simon, dr. Schäfer Zsigmond, Schalk Ferenc, Scheer Samu, dr. Spitzer József, dr. Temesváry Rezső, Vámos Henrik, dr. Vita Emil, Wiener Mór, valamint a képviselőtestület csaknem teljes számban.

Napirend előtt Lunzer Pál, a szentegylet elnökhelyettese, kegyeletes szavakkal búcsúztatta az esztendő nagy zsidó halottait. Megemlékezett Popper István választmányi tagnak, az Aggok Háza alelnökének elhunytáról, kiben a Chevra Kadisa egyik legrégibb és leghűségesebb tagját vesztette el; megemlékezett dr. Barna Károly választmányi tag, a hitközség érdemes kultúrelőljárójának elhunytáról; megemlékezett továbbá Kohn Hugó választmányi tagnak, a Szeretetház érdemes előljárójának elhalálzásáról, aki szívvel, lélekkel állott a Chevra Kadisa mellett; megemlékezett Weisz Márk, a VIII. ker. templomkörzet volt elnökének, a Chevra Kadisa választmányi tagjának elhunytáról, aki igaz lelkesedéssel szolgálta a hitközség és Chevra Kadisa ügyeit és akinek halála nagy veszteség felekezeti életünkre. Az elhalálozott képviselőtestületi tagok sorából méltatta: Déri Vilmos, Fleischmann Tivadar, Fuchs Leó, Goldner Izrael, Kerpel Vilmos, Molnár Ede, Neumann Adolf, ifj. Präger Bertalan, Weisz József, Wieselmann Rezső érdemeit. Majd indítványára a közgyűlés elhatározta, hogy a megdicsőültek elvesztése feletti fájdalomnak a közgyűlés jegyzőkönyvében kifejezést ad és a megdicsőültek emlékét a közgyűlés jegyzőkönyvében megörökíti.

Utána dr. Endrei S. Henrik igazgató-főtitkár terjesztette elő az előljáróságnak az 1938. évre vonatkozó jelentését.

A jelentés részletesen felöleli a Chevra Kadisa egész évi munkásságát. Kiterjeszkedik a jelentés a Chevra Kadisa intézményeire: az Aggok Házára, Szeretetházra, Szeretetkórházra, Felnőtt Vakok Otthonára, valamint a Menedékházra. Megemlíti a jelentés, hogy az orvosi fizetések tárgyában a Budapesti Orvosi Kamaránál egy évre szóló megállapodást létesített. A Szeretetkórházban három rendelőorvosi állást szervezett, és pedig: egy belgyógyászati, egy sebészeti és egy bőrgyógyászati rendelőorvosi állást. Majd a jelentés a szegénygyámolításról, valamint az intézmények segélyezéséről szól. Megemlíti a jelentés a Pártfogó Irodában való munkásságot, melyet a Chevra Kadisa a hitközséggel egyetemben végez; szól a Wanderfürsorge intézményről és ebben a Chevra Kadisa munkásságáról, melyet a hitközséggel karöltve végez. Ezután a jelentés a temetők-

ról és a temetésekkel kapcsolatos munkáról számol be. Megemlíti, hogy a Chevra Kadisa az elmúlt évben 2943 temetést végzett, melyből 1948 ingyenes volt. Megemlíti a közgyűlésnek, hogy a temetők parkjában lévő, méltó hősi emlékmű elkészült és felhatalmazást kér az előljáróság a közgyűléstől, hogy ezen emlékmű felavatására nézve a megfelelő időben a szükséges intézkedéseket megtehesse.

A nagy tetszéssel fogadott jelentés után Kramer Miksa kormányfőtanácsos, elnök szólalt fel, a következőket mondván:

— Miként az igazgató úr által előterjesztett jelentésünkben hallani méltóztattak. Chevra Kadisánk ebben az évben 150 éves fennállását tölti be. Engedjék meg, hogy én a közgyűlés nevében is hálás köszönetet mondjak a Mindenható Istennek, hogy megérni engedte nekünk ezt a mai napot: Schechejonu vekijmonu vehigionu lazman haze.

Ezután egyebek között a következőket mondotta:

— Nemrég még abban a hiszemben voltunk, hogy mi ezt a mai napot jubilálni, ünnepelni fogjuk. de — sajnos — a viszonyok más helyzet elé állítottak; nem tartom opportunusnak, hogy mi jubiláljunk és ünnepeljünk most. Kérem a mélyen tisztelt közgyűlést, adjon felhatalmazást az előljáróságnak, hogy saját belátása szerint, az idők jobbrafordultával — amit Isten segítségével mihamarabb remélek — a jubileumot és ünneplést megrendezhesse. Meglepett bennünket egy zivatar, egy vihar, mely egy szigetre sodort bennünket. Ez a sziget a mi Chevra Kadisánk. A Chevra Kadisa ma a zsidóságnak egyik legnagyobb oszlopa, támasza és menhelye. Ezen a szigeten nem ismerünk politikát, ezen a szigeten mindig csak szeretetet hirdetünk; a vezetősége ennek a szigetnek mindig csak azon van és azzal foglalkozik, hogy mennél több, Istennek tetsző munkát végezzen. Ez a vezetőség mindig azzal foglalkozik, hogy miként lehet a szenvedő emberiséget támogatni és segíteni. Mi hűek maradunk vallásunkhoz és hűek vagyunk és maradunk hazánkhoz. Tisztelt uraim, ha ezen cselekedetünk bűn, kijelentem ünnepélyesen, az egész előljáróság nevében, hogy ebben a mederben tovább fogunk evezni és tovább fogunk vészteni; mi hűek maradunk vallásunkhoz és hűek maradunk hazánkhoz.

E felszólalás után Márkus Albert kuriai bíró, hitközségi elnökhelyettes beszélt:

— Elnök urunk önméltósága említette, hogy Stern elnök úr önméltósága külföldön tárgyal és ezért nem jöhetett el és általam küldi szívélyes üdvözlését. Az ő távollétében, mint az ézidei elnökhelyettesnek, nekem jutott a szerencse, hogy ama szoros kapcsolatnál fogva, amely a hitközséget és a Chevra Kadisát összefűzi, szívem melegével a Chevra Kadisát üdvözljem rövid felszólalás keretében. A Chevra Kadisának az emberiség történetében is számottevő 150 éves fordulója tiszta képet ad. Nyugodtan tekinthet vissza a Chevra Kadisa, hogy minden ténykedése és intézkedése az Írás parancsolata szerint történt. Segített a szegényeken, házat épített az aggoknak, kórházat épített a betegeknek, könnyeket törölt le. És most hatványozottabban teljesíti ezirányú kötelességét. A jövő útjai kiszámíthatatlannak, de bármily sorsot szánt is a végzet nekünk, mint a sivatagban eltikkadt vándornak reménye van az oázisban, úgy a mi vigaszunk, hogy van egy Pesti Chevra Kadisánk, amely időtlen időkig teljesíteni fogja emberbaráti kötelességét, úgy mint a multban a reá rótt nagy feladatokat teljesíteni tudta. És hogy ma is teljesíteni tudja, az ama kiváló férfiaknak az érdeme, akik az intézmények élén állottak és állanak ma is, akik az igazi emberszeretettől áthatva önzetlenül fáradoznak, igaz zsidó szívvel dolgoznak

hittestvéreink érdekében. Jutalmuk legyen a hála, a szeretet és elismerés, amellyel irántuk vagyunk, amelyet a jól teljesített munka követel. Megnehezült az idők járása felettünk, de mi bízunk a mi Istenünkben, hogy még kiderül felettünk. Isten áldása legyen a Chevra Kadisán, hogy megfelelhessen hivatásának. Isten áldása legyen elnök urunkon, aki korát megcáfolóan, idealizmussal, hőlesen vezeti az intézetet. Isten áldja meg az alelnököket, az előljáróságot, a választmányt, az alkalmazottakat. Adjon Isten nekik erőt e nemes hivatás teljesítésére.

Azután dr. Osztern Lipót a következőket mondotta:

— A prágai ősi temetőnek, annak a temetőnek, ahol a legendás ősök vannak eltemetve, a temetőnek bejáratá felett egy márványtáblán a kohanitáknak szavai vannak bevésvé: Jobb a jó hírnév, mint a finom olaj; jobb az elhalálozás napja, mint a születés napja. Elégikus hangulatba estünk, amikor az igazgató úr jelentését hallottuk, hogy van egy alkalom, amikor megemlékezünk a 150 éves fennállásról és mi fájdalommal, szerényen meghúzódva, a mai idők-höz méltóan nem dicsőítjük önmagunkat, dicsőítjük az intézményt, azt a munkát, amelyet végez. 150 év, az majdnem öt generáció, és nekem az a meggyőződés, hogy az ötödik generációnak az élete, az örömteljes napok, amelyek elmúltak, ezeknek az elmúlt négy korábbi generáció érdemeinek folytatása, amelyeket mi követünk és mi tartunk fenn. A mélyen tisztelt Igazgató úr nekünk rideg számokat sorolt fel. Ezekben van bizonyos misztikum, amely a számok mögött rejlik. A szív misztikuma ez. Mi nem is gondolunk arra, hogy a szív állandóan üzemben van, ez meg nem szűnik, kivéve akkor, mikor felettünk egy gondoskodó nagy eszme uralkodik, de észrevétlenül folytatja azt a munkát. A chevra fenn fogja tartani bennünk a hitet, azért, mert vannak közöttünk önfeláldozó férfiak, akiknek, az elnök úrnak, előljáróságnak adjon a jó Isten erőt és azt kívánjuk mindnyájan, hogy ezt a chevratartsák fenn időtlen időig, mert az Önök szelleme uralkodni fog akkor is, amikor a Mindenható akarata el fog bennünket hívni az örök honba, ahová mindnyájunknak be kell vonulni.

Szántó Jenő, az Országos Iroda alelnöke, dr. Bródy Ernő országgyűlési képviselő és dr. Dési Géza, a Chevra Kadisa elnökhelyettese beszélt még.

Ezután a közgyűlés az 1939. évi költségvetést tárgyalta, majd a számvizsgáló bizottság jelentésének tudomásulvétele után a számvizsgáló bizottság tagjaiul megválasztottak: Árvai Henrik, Gaiduschek Marcell, galgóczi Heteés Mór D., Károlyi Ármin, dr. Temesváry Rezső, Vas Lajos és Weiner Samu; majd az üresedésben lévő választmányi helyekre a következők választottak meg: dr. Márkus Albert kúriai bíró és dr. Wirkmann József hitközségi elnökhelyettesek, dr. Blauner Mór ügyvéd, Darvas Nándor alvezredes, Krasznér Lajos nagykereskedő és Székely Mózes ny. műszaki tanácsos.

Majd dr. Grossmann Zsigmond a rabbiság nevében áldotta meg a szentegyletet, valamint annak vezetőségét, amely így hangzott:

— A pesti zsidóságnak még nem volt temploma. A Király-utcában egy kis szerény szobában ültek össze imára. Nem volt temetőjük, de volt „Heilige Bruderschaft”. A Chevra Kadisának ez volt akkor a neve; a testvéri összetartás, amelynek feladata volt az Írás szavait teljesíteni. Hogy az elmúlt 150 esztendő alatt mit végzett a Chevra Kadisa, hány özvegynek, árvának jött támogatására, mennyi éhezőnek tört kenyeret, mennyi ruhátlant ruházott fel, hány beteg gyógyított, öregeknek adott menedéket és a vallás szent törvényei betartásával, kegyelettel temette el a halottakat, ki tudná ezeket felsorolni.

— Most, amikor az ünnepélyes közgyűlés véget ér, ne-

kem, a hitközség szerény papjának feladatam, hogy kegyelettel emlékezzem meg azokról az elődökről, akik igaz zsidó szívvel vezették Chevra Kadisánkat a multban. És boldog feladatam, hogy imádkozzam az Örökkévaló Istenhez Chevra Kadisának mostani vezetőségéért. Az Örökkévaló Isten meg fogja hallgatni a mi imánkat, amikor könyörgünk, hogy áldja meg Chevra Kadisánk érdemes vezetőségét, amely vezetőségnek élén jár a mi bölcs pátriárkánk, az ő lobogó zsidó szívével, az ő bölcs gondolkodó, jótékonykodó kezével. Az Örökkévaló Isten meg fogja hallgatni imánkat, amikor imádkozunk minden rangú és rendű tisztviselőért, aki a mi nagyszerű igazgató-főtitkárunk példáját követve, szívvel, lélekkel, lelkes odaadással hivatását érzi a Chevra Kadisa munkája teljesítésében. Az Örökkévaló Isten meg fogja hallgatni imánkat, amikor könyörgünk intézményeink virulásáért. Az Örökkévaló Isten meg fogja hallgatni imánkat, amikor könyörgünk minden egyes tagért, hogy hozzon reánk boldogabb, szebb jövőndőt, amikor megvalósul minden egyes chevratagon, az egész zsidóságon a bibliák ősi áldása.

Ezután az elnök az ünnepi gyűlést emelkedett hangulatban bezárta.

..MAI HÉBER KÖLTŐK"-BŐL

JAKOB FICHMANN:

A VITORLA

*Ki vagyok én? Fehér, magányos vitorla.
Fekete vizeken bolyongok dalolva,
Fekete vizeken köszöntenek szellők
S fekete éjszaka csillagok és felhők...
Hová? Messze földek integetnek nekem.
Hullámok dalolnak, némán, mélyen, kéken,
És én, szelek foglya, bolygok széltől hajtva
S örömmel csalogat minden sziget partja.
Csak fehér vitorla vagyok tenger hátán,
S Békével köszönök minden partok láttán.
Dal nekem minden nap, nem bánthanak gondok
S tengeri szelekkel szerteszét bolyongok.*

LÉV JAFFE: NYELV HÍJJÁN

*Száműzött népem, szegény népem
S napos, legendás, kicsiny ország,
Feléd remegett harmat könnyem,
Vergődve szállott dalom hozzád.*

*De dalaim, — ó hajnal énekek —
Rajtuk belőled rezg tavaszi fény,
Feltámadásunk dalait
Idegen nyelven zengtem én.*

*Bús idegenség átka tépett,
Kiszívta vérem, szívta nedvem, —
Keserves dalom nyomorék-dal,
Hej, lehanyatlott szárnysegetten...*

*Ki költő, kit sújt ilyen átok?
Hej, gyötrő rút nyomorúságok,
Buggyog a dal, s a költő néma,
Teli a szív — s a nyelve béna.*

LÁTOGATÁS A KÖZKÓRHÁZAK IZR. BETEGEI KÖZÖTT

A szociális kérdések előtérbe hozták a közkórházi betegek fokozottabb látogatását és velük való fokozottabb foglalkozást.

Legyen szabad néhány benyomásról számot adni. A közkórházak általában a legnagyobb készséggel segítik elő a beteglátogatásokat, megfelelő statisztikát és a zsidó betegek személyi adatait, fekvőhelyeknek topografiai leírását, készséggel nyújtják, sőt kísért is a legnagyobb készséggel bocsájtanak rendelkezésre. A beteglátogatásokat a betegek nagy része igaz örömmel és nagy megnyúgvással fogadja. Van olyan beteg, aki súlyos betegségénél fogva elfekvő, aki erősen hiányolta a gyakoribb beteglátogatásokat, amelyeknek érdekében a budapesti hitközségek és rabbiságok mindent elkövetnek és amelynek az intenzív kultiválásában a nagyobb áldozatokat is készséggel vállalták. Van nő, aki betegségének súlyos volta miatt lelkészi vigasztaló szó után vágyódik és megkönnyebbül lelkileg, ha baját a rabbinak panaszolja el, aki viszont papi áldását nyújtja, amelynek a reménytelő sugara nem csak a beteget, hanem a lelkészt, a beteglátogatót, de még betegtársait a jóleső megnyugulás halzsamos érzésével hatja át. Van konok beteg, aki talizmánként a rituális étel felszolgálatát kívánja meg, amelynek csodatevő erejében fanatikusan bíz. Gyakori eset, hogy a súlyos betegségben vagy operáció előtt álló beteg imakönyvet és lelkészi vigasztaló szót igényel, nem egyszer családi körülményeibe enged betekintést és szociális családi vonatkozásaiban keres bizalomteljes segítséget. Volt eset, amikor jó módú szülők gyermeke került kórházba az operációs asztalra. A fiú jó módban lévő és vidéken lakó szüleivel és családtagjaival összekülönbözött és arra kért, hogy keressük fel atyjának pesti üzlettársait, hozzunk össze számára egy kis összeget, ha kijön a kórházból, ne maradjon tető és kenyér nélkül. Sok az olyan beteg, aki betegsége mellett elhagyatott és félve gondol arra, ha felgyógyul, vagy ha mint lábadozó elhagyja a kórházat, mitévő legyen, pénz, lakás, élelem, ruhaneműek hiányában, elhelyezkedésért aggodalmaskodik.

Megható a kórház falain belül elhangzó kadis-ima, ünnepi és alkalmi Istentiszteleteken, amikor az idegen környezetben lábadozó betegekből feltör a jámbor imádság és kegyeletes megemlékezés zsolozsmája.

Nem egyszer fordul elő, hogy vallásos életű talmud tudósok, rabbik, akik külsőleg sem tagadhatják le zsidó voltukat és kezükben a Thóra, vagy a talmudtudomány egy foliánsával fogadják a beteglátogatót, bízna Istenben, bízna az orvosban és hálátelt szívvel fogadják a rituális ételmet és az ilyen egyének nem csak az orvosok, ápolószemélyzet, hanem a kórtermi betegek osztatlan megbecsülését is megszerzik maguknak.

Általában leszögezhetjük azt a tapasztalatot, hogy azon betegeket, akik hitükhöz a szertartásokhoz hűek, nemcsak azért, mert lelki szükségét érznek a baj és szenvedés óráiban és ragaszkodnak a vallási előírásokhoz, más vallást követő betegtársaik is jobban tisztelik, nagyobb és bizalomteljesebb szeretettel veszik körül, mint azon betegeket, akik közönyösek vagy, akik el akarják hallgatni, vagy titkolni zsidóságukat és nem akarják a hitközségek, lelkészek és jótékony egyesületek testi és lelki táplálékait igénybe venni.

Ma, amikor a szociális törekvések és problémák megoldásai hitfelekezetünk karitatív tevékenységének egyik igen fontos programja, amikor fokozottabb mértékben

foglalkozunk a szegénység különböző eseteivel, a betegekkel, a gyámoltalan öregekkel, gyermeknyaraltatással, elhagyott gyermekek patronizálásával és a szegénységnek paragrafusokba nem foglalható különböző árnyalataival. fokozott mértékben a szegény kórházi betegek beteglátogatásával is, mert érdemes néha elmenni és betekinteni a szenvedő embertestvéreink közé és a vigasz gileádi halzsamával enyhíteni az emberi fájdalmak és szociális bajok sokaságát.

JOCHEVED BATH-MIRJAM: DRÁGA DRÁGAKÖVEK

*Oh, drága drágakövek,
Mit anyám rejtett régen.
Csillogtak csodás fényben
Imába, könnybe fűzve.
Kendőt kötött fejére.
Lehullt a keskeny vállra.
Mint titkos madár szárnya
Lengett a fehér széle.
Mint elvonuló csoda.
Úgy ment el tőlem némán.
Szívembe hullott mélán
Emléke fénylőn, remegőn.
Ragyogó könnyel szemében
Itt térdel kicsiny lánykám —
S hirtelen mintha látnám.
Im: anyám drágakövei!*

*A Beth-Seorimi katakombák egyik sírkamrájának bejárata
(A Palesztinai Héber Régészeti Társulat sz. engedélyével)*

Dr. Guttmann Simon

zombori főrabbi

1884—1939

Gyérülnek a sorok, nem mintha utánpótlásban, akár szám, akár érték szerint hiány mutatkoznék, csak a magunk generációja, e század tizedik éve körüli, közvetlenül a világháborút megelőző esztendőök fiatal rabbi-nemzedéke egyre fogyatkozik. Tegnap dr. Schlesinger Sámuel, ma dr. Guttmann Simon.

Nem az elmúlás, az élet írta nevüket egymás mellé. Életformában, lelkiségben, célkitűzésekben, hivatás-szeretet, önáldozó buzgóság és kiváló tudás szerint tartoznak össze. Guttmann talán a kevésbé simulékony, harcosabb, minden esetre energikusabb egyéniség. élesebbre formált karakter. Amannak a szelid bölcsesség, emennek a próféta: akarata a papi köpenye, amaz ároni, emez mózesi lélek. Lelkük magva, törekvésük, vágyaik, munka teljesítésük ugyanarra a pontra szegeződik, csupán szellemük belső képe más, másszínű, de mindkettőjüket ugyanaz a mélységes hivatás-érzés, hitük és Izrael imádatos szerelete fűti.

Életrajza, az övé is, egyetlen szó: munka. Móse Arjé Roth pápai, majd Dóv Löblovitz kiskőrösi jesivájának páratlan szorgalmú tanítványa. Önmagával szemben szigorú, határozott, konkrétumokra törekvő jelleme tudásában is megmutatkozik, pontos, exakt, abszolút megbízható. Jeles tudással kerül a budapesti rabbiképzőbe, melynek egyik legkiválóbb növendéke. Kitűnő talmudista, de minden disciplinában a legelső közt állja helyét. Két ízben is pályadíjat nyer, előbb a Széder Élijáhu midrás-műről írt alapvető

tanulmányt (1910), majd Ibn Ezra exegetikai és grammatikai terminológiáját dolgozza fel (1912), mindkettőt Bacher magasztaló híralata értékeli. Előbbi, mely egyben doktori értekezése lesz, lezárja a sok kérdéstől körülzajlott midrási munkára vonatkozó problémákat, az utóbbi a legnagyobb középkori zsidó biblíamagyarázó és grammatikus munkáihoz vet világosságot. Nagy kára a héber nyelvtudományi irodalomnak, hogy kéziratban maradt. Tanulmányai végeztével a pesti izr. hitközség vallástanára. Nagy pedagógus, nevel, lelket és szellemet ad, a kommun idején a Talmud-Tóra vezetője és méltán sok elismerésben van része. Közben az IMIT pályadíjjal koszorúzza „A béke gondolata a Bibliában” című nagy tudással és ékes akribiával megírt munkáját. (Csak később, 1922-ben jelent meg.)

Majd rabbi-állást vállal előbb Szentesen, utóbb Abonyban. Nehezen viseli a hitközségi politika és laikus mindenhez-értés, sőt jobban-értés gáncsvetéseit. Sokkal erősebb, határozottabb egyéniség, semhogy hamarosan meg tudná tanulni, hogy élni annyit jelent mint kiegyezkedni. Lélekkel, odaadással, veszi magára a papi munka gondját, tanít, prédikál, előad, nevel, képez, szervez — persze, alkalmazkodni, hasonulni nehezebb. Irodalmi törekvéseit is folytatja, lefordítja a hágádát. Aki ismeri tegnapi és tegnapelőtti fordításainkat (jórésztük még rajtunk feketedik) és beletekint Guttmann hagáda-fordításába, jól eső érzéssel fogja észrevenni a jobb felé haladás egyik energikus lépését. S ha nem is sikerült neki megalkotni a magyar nyelvű hágádát, az úttörő érdeme mindvégig övé marad.

A tudósból pap lesz, az élet embere, a mindennapi kényszerekkel, szükségekkel számolni tartozó ember. Közelebb került a mesterségbeli feladatokhoz anélkül, hogy lelke emelkedettsége, tudós beállítottsága és szoros egyénisége kárát vallotta volna. A nagy célok sem szürkülnek rövid léptű maiakká, csupán a szárnyalás csendesedik földön járó, lépésenként való haladássá.

1925-ben hívja meg a zombori hitközség rabbijává. Alig pár évi, ottani működése után megírja hitközsége történetét, mely a még aránylagos kis számú, magyar-zsidó hitközségi történetek között elsőrendű helyet követel magának. Benne a tudós tényekhez tapadt szigorúsága, de benne a híveivel összenőtt, sorsukat sorsának érző, lelki vezető velük való összefonódottsága is. Mindig mélyebben az életben, a való valóságokban. Közelről közelebbiek az emberek, hibáikat, gyarlóságaikat is megbocsátja, megérti, megszereti a szeretetet.

Le kell ülni melléjük, közelebb húzódnunk hozzájuk, szólni velük. Figyelni őket, nem a magasságokat járó lenéző, kicsinylő ítélkezésével, csak a hozzájuk tartozás melegengető vonzalmával. Megkeresni botlódásaik mögött a romlatlan magot, simogatni, ajnározni őket, hogy megtáru-

Részlet egy béth-seórimi katakombából
(A Palesztinai Héber Régészeti Társulat sz. engedélyével)

Művészi
kivitelű

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 35-15-81
Fióközlés és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percrenyire

Angolul megtanulnak növendékeink középiskolai vagy ipari tanulmányaik mellett!

Dr. B. Krausz Hilda internátusa ANGOL-MAGYAR leánynevelő

Budapest, XIV., Ida-utca 3. (Városliget). Telefon: 296-313.

Minden típusú leányiskola közvetlen közelében.
Továbbképzés. — Szigorúan rit. ellátás.

Janak, mint a termőföld az új búzaszemmel. Guttman Simon zombori tevékenységének áldott termése „Az ősi szövetség” című könyve, mely a Perek-hez fűződő előadásainak gyűjteménye. Nem a magái megvalló hatalmas olvasottság és nagy tudás a megragadó benne, hanem a tanító szó melegsége, a nyájas kedélynek szívekbe furakodó kedvessége. A multak édes szavú darsán-jai sem tudták ezt jobban. Nem, ezt nem tudni kell, vagy lehet, — ehhez a szívnek istenáldotta, szívekhez tapadó vágya és hajlamossága kell.

Dr. Guttman Simon nagy tudós, szent életű rabbi, tiszta, nem alkuvó jellem, egyenes férfiú és meleg szívű ember volt. Tudáson, éles karakteren kezdte életét, munkásságát, — szeretettel, szíve odaadásával koronázta azt meg. Szép, áldott, áldástosztó élet. — fájóan rövid és mégsem csonka. Érdemes arra, hogy értékekben olyan valószínűtlenül gazdag magyar-zsidóság megálljon friss sírja mellett, egy fájó könnyel és a megáldottság boldog hálájával köszönje meg neki azt, amit nekünk adott: életét, szívét.

Dr. Pfeiffer Izák.

KESZLER JÓZSEF JUBILEUMA

A közelmúltban zajlott le Novi-Sad társadalmának reprezentánsai körében Keszler József nagykereskedő jubileuma a Kereskedők Otthonában, cégének 20 éves fennállása alkalmából. Az ünnepélyen megjelent a bánság részéről Dr. Medakovics Gruja, a város képviselőjében Dr.

Keszler József, a novisadi Aggok- és Árvaháza alelnöke

Mijatovics Vojin, azonkívül a kereskedő- és iparkamara, valamint a gyáripari kamara kiküldöttei, kik meleg szavakban méltatták a jubiléus nemes áldozatkészségét.

Keszler József — a jubileum alkalmából — 5000.—-t adott az Ujságírók Egyesületének, 20 szegénysorsú gyermeket ruházott fel — felekezeti különbség nélkül —, s

egy zsidó árvának költségeit fedezi egy éven keresztül az árvaházban.

Keszler József szegény sorból küzdötte fel magát és szorgalmas munkája eredményeként csakhamar nagy léptekkel haladt a siker útján előre. Az üzlet fejlődésével párhuzamosan nagyobbodott emberbaráti munkássága is. Áldozatkész támogatója a palesztinai építő munkának és a zsidó közéletben élénk tevékenységet fejt ki. Elnöke a „Hasira” zsidó énekkarnak, választmányi tagja a Chevrának és alelnöke a Zsidó Aggok- és Árvaházának, mely intézménynek fennállása óta legalább 50.000.—dinárt adományozott. Mint a „Rehus” zsidó bank elnöke ugyancsak sokat segít a kis-egzisztenciák nehéz helyzetén.

Fiai hűséges követői apjuk nemes törekvéseinek, s hasonlóan igyekeznek ismerősnek, barátoknak jó szolgálatot tenni.

HÁZITANÍTÁS.

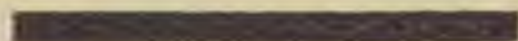
Állásnélküli okl. tanítók és tanárok házitanítást és a nyári szünidőben korrepetálást vállalnak. Felvilágosítást készséggel ad az Orsz. Izr. Tanítóegyesület titkársága. (VII., Weselényi-u. 44. Telefon 144-085).

HAZASSÁG. Grünwald Lajos fémárugyáros (Cluj) házasságot kötött Vértess Magdával, Vértess Adolf és neje leányával Baie-Maren, június 18-án.

Fiatallány vagy fiatalfiú teljes ellátást kaphat orth. úri helyen, esetleg angol korrepetálással. Deutsch, Rothermere-utca 12. Telefon: 181-077.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is Lakodalmakat vállal elsőrendű kivitelben * Elsőrendű fagyborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B
Telefon 1-238-43

DR. FUCHS JENŐ: „A LATINBETŰS HÉBER”

Löbl Oszkárnak fenti címen megjelent cikkéhez legyen szabad hozzászólanom. Szenvedélyes nyelvészkedő vagyok és e téren némi gyakorlatra is tettem szert. A felvetett gondolat figyelemreméltó, annál is inkább, mert a többi nyelvek is, amelyek nem latin betűket használnak, állandóan foglalkoznak azzal a tervvel, hogy áttérjenek a művelt nemzetek nagy többsége által használt latin betűk bevezetésére. A törökök nagyon ügyesen és gyorsan megoldották ezt a nehéz kérdést, úgy hogy a régi hagyományos török írás már csak az egyház használatában maradt meg. A japánok is foglalkoznak a latin betűkre való áttéréssel. Elvi akadálya nem is volna, csupán fonetikai akadályai vannak, mert egyes hangokat nehéz vagy lehetetlen a latin betűkkel „ábrázolni”. Pedig igen nagy kulturális jelentősége volna annak, ha a keleti nyelvek latin betűkre térnének át, mennyivel könnyebben lehetne közkinccsé tenni irodalmi termékeiket!

A probléma azonban, legalább is a héber nyelv szempontjából, nézetem szerint könnyen megoldható. A Löbl Oszkár által javasolt módszert nem tartom helyesnek, mert az általa használt „hangképek” nagyon elütnek az illető szavak általában megszokott kiejtésétől. Én egy más, sokkal egyszerűbb és könnyebb megoldást ajánlok és pedig az *eszperantó* fonetikájának igénybevételét. Az eszperantó nyelv tudvalevőleg nemzetközi segédnyelv, melynek az a hivatása, hogy minden embernek második anyanyelve legyen, melynek segítségével minden idegen anyanyelvű embertársával a földkerekségén érintkezhesen. Az eszperantó több mint 50 éves fennállása alatt a legteljesebb mértékben megfelelt ennek a rendeltetésnek, úgy hogy a nemzetközi nyelv problémája, mely a világbékének elengedhetetlen előfeltétele, az eszperantóval immár végleg megoldottnak tekintendő. Az eszperantó általános elterjedése lehetővé teszi, hogy az ezerféle nyelven beszélő emberiség közvetlen érintkezés útján (tolmácsolás nélkül) megértse egymást és ez a megértés szükségszerűen megteremti a lelkek harmóniáját és a világbékét.

Nekünk zsidóknak különösen szívünkhöz kell hogy nőjjön az eszperantó, mert ezt a világnyelvet (mely igen könnyen, úgyszólván lényegesebb fáradtság nélkül, elsajátít-

ható), lengyel származású, világhírű hitsorsosunk: *Zamenhof Lajos dr.* teremtette meg, akit a „Mester” (Majstro) néven tisztel és becsül az egész világ valamennyi nemzetét magában foglaló eszperantisták sokmilliós serege.

Nem kell tehát új helyesírást vagy átírást alkotnunk az újhéber nyelv számára, hanem egyszerűen alkalmazzuk az eszperantó fonetikus átírását. Magyar anyanyelvű olvasóinknak, ha eszperantóul még nem tudnak, csak annyit jegyzek meg, hogy az eszperantó ábécéje csaknem teljesen azonos a magyar ábécé kiejtésével. Tehát „e”-t mindig magyar „e”-nek, „j” betűt magyar „j”-nek, „z” betűt magyar „z”-nek kell kiejteni. Viszont van az eszperantónak 5 úgynevezett „kalapos” (kúpos ékezettel ellátott) betűje, ezek közül a héberben csak kettőre van szükségünk és pedig: 1. „h” betű fölötté kúpos ékezettel ez úgy ejtendő ki, mint a német „ch” vagy héber „chét” vagy „cháf”; 2. „s” betű fölötté kúpos ékezettel, mely úgy ejtendő ki, mint a magyar „sh” (angol „sh”, héber „sin”). A többi 3 a magyar „cs”, „zs” és „dzs” (melyet az eszperantó kúpos ékezettel ellátott „c”, „j” és „g” betűkkel ábrázol) hangoknak felel meg és így a héberben nem fordulnak elő, legfeljebb idegen szavak átírásánál.

Fonetikus átírásról lévén szó, minden héber szót úgy írunk le, amint hangzik, tehát tekintet nélkül arra, hogy eredeti, ősi nyelvtani formájában milyen betűkkel írjuk le. Tehát: a „bét” betű pont nélküli alakját és a „váv” betűt egyformán „v”-nek írjuk át, a „chét” és pont (dages) nélküli „kaf”-ot egyformán kúpos „h” betűvel írjuk át, ugyancsak a „számech” és „szin” betűt. Csak egy különleges hangunk van a héberben, a „svá”. ezt, mint általában úgysis szokásos, úgynevezett *hiányjellel* (apostrophe) ábrázoljuk. Természetesen a héber magánhangzókat is hangzásuk szerint egyformán írjuk át, így a „kámác gádol” és a „pátách” egyformán „a”, a „cére” és „szegol”: „e”, a „chirek gadol” és „chirek kátán” egyformán: „i”, a „cholan” és „kámác kátán” egyaránt: „o”, a „surek” és „kubuc” egyformán „u”. És most kérem elolvasni a „Hátikva” első két strófáját: (Érdekes, hogy az eszperantó himnusz címe azonos a héber himnusz címével: „La Espero” ugyanazt jelenti, mint „Hátikva”, a Remény.)

Elegáns

férfi ing

P **8.80**-tól

SZÉKELY JENŐ

PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9

ARI IBN ZAHAV ÚJ KÖNYVE:

A kátrányosok kalandjai

Héberből fordította: PATAI GUSZTÁV

Kapható a MULT ÉS JÖVŐ kiadóhivatalában

Ára 1. – pengő

Jól öltözött gyermekek szalonja

„CHEDWA”

GYERMEKRUHA SZALON

V., CSÁKY-U. 3. III. 17. LIFT

*Kol od balevav p'nima
Nefesh j'judi homija
Ul'paaté mizrahh kadima
Ajin l'Cijon cofija:*

*Od lo avda tikvatenu
Hatikva hanoshana
Lashuv l'erec avotenu
Lair ba David lhana.*

Vagy egy ujsághír: HHADASHOT HAJOM BAAREC.
Hashiltonot hhizku et hhel hag'vulot ben Erec Jisrael
v'Ever hajarden...

Ez az írásmód *csak profán használatra való*. A vallási életben tovább is feltétlenül kötelező legyen az ősrégi héber írás. A profán használatban viszont kötelező legyen a palesztinai úgynevezett szefard kiejtés! *Shalom!*

* A kúpos ékezet egy „h” betűvel helyettesíthető. vagyis kúpos s = sh, kúpos h = hh. A fenti szövegben tehát e szavakban: nefesh, hanoshana, lashuv, a h betű a kúpos ékezetet pótolja, ugyanígy e szavakban: mizrahh és lhana. (Az sh úgy ejtendő ki, mint a magyar s, a hh pedig mint a német ch (Bach).

BÚCSÚ A PESTI KÓR-TEPLOMTÓL

Néhány évvel ezelőtt a *Mult és Jövő* beszámolt a pesti Orczy-ház udvarán álló ú. n. Kór-templom építésének századik évfordulójáról és azokról az időkről, körülményekről, melyekben ez az alkotás, mint a magyarországi neológia első jele, létrejött.

Azóta már más híradás is volt az Orczy-házról. A pesti zsidó életnek ez az érdekes másfélszázados emléke eltűnt a bontócsákányok nyomán és hatalmas területén rozsdavörös felhőkarcolók sorakoznak egymás mellé.

Az Orczy-házzal együtt eltűnt az annak udvarán állott s már hosszú-hosszú évtizedek óta különféle profán célokat szolgáló kis épület is: a Kór-templom. Mégis frissiben, mielőtt a régi ház területén az utolsó palánkok is eltűnnek s az utolsó talpalatnyi helyen is égreszökkennek a vasbetonszerkezet cementformáló zsalui, még egy kis nekrológot kell írunk a furcsa néven magyarra fordított Chor-Tempel-ről, mint a művészettörténet egy érdekes apróságáról.

Nemcsak a történelemben vannak ismétlődések, de a művészetben is. Ez természetes, mert azonos társadalmi, gazdasági adottságok nemcsak azonos eseményeket vonnak maguk után, hanem a képzőművészet elé is azonos követelményeket állítanak.

Például a zsinagógai istentisztelet természete számára az ó-korban, Alexandriában igen jól megfelelt a görög gyűlések, törvénykezések háza: a bazilika. Bazilika-stílusban

építették tehát az alexandriai és ezek kulturhatása alatt a palesztinai zsinagógákat. Ilyen zsinagóga romjában mintegy hetven maradt napjainkra Palesztinában. Építész szakmegjelölésük diplostoon volt s ezzel a szóval nevezték az ilyen épületeket is. Ez a „kettős oszlop” volt ugyanis az épület jellegzetes alkotóeleme. Téglányalakú épület, melynek belsejében a két hosszanti és az egyik rövid oldalon karzat futott körül. A karzatot oszlopsor tartotta. A karzaton — mindegyik földszinti oszlop fölött — ismét oszlopok sorakoztak: ezek tartották a mennyezetet. Az épület háromhajós volt, a középső hajó magasabb volt az oldalhajóknál s ezen a magasabb részen voltak az ablakok, melyek az épületet megvilágították. Zsinagóga céljára a diplostoon beosztása a következő volt: a karzat a nők helye. A karzatok alatt lépcsőzetes padsorokban ültek a férfiak. A negyedik falon, ahol karzat nem volt, a frigyszekrény helyeződött el. Az épület közepén levő térség üres volt, ennek közepén volt a felolvasó, előadó, előimádkozó emelvénye: a himah.

Ezt az épülettipust a görög művészet termelte ki. helyesebben a görög hatás alatt felvirult keleti művészet, az u. n. hellenizmus. Palesztina is századokon át a hellenista műveltség és művészet kulturterületéhez tartozott s így bár lelki téren hatása csekélyebb volt a zsidóságra, de képzőművészet tekintetében a hatása alatt állott.

Érdekes ismétlődés példája a most lebontott régi pesti Kór-templom. Ez a mult század első harmadában épült, amikor a magyarországi építészetben az újklasszicizmus, az újhellenizmus uralkodott. Mikor az újklasszicizmust művelő építész zsinagóga-építésre kapott megbízást, még sejtelve sem lehetett arról, hogy Palesztinában az ásatások milyen zsinagóga-romokat fognak feltárni, vagy barbár arabok között milyen elhagyatott omladékok állanak. De a zsinagógai istentisztelet céljára ő is diplostoon alkotott. Azonos célra azonos — görög — művészetből merítette az építészeti elemeket. A Kór-templom is diplostoon volt. Téglányalakú épület, három oldalon karzattal. A karzatot oszlopsor tartotta s az alsó oszlopsorra épült karzati oszlopsor a tetőt. A negyedik oldalon volt a frigyszekrény helye. Az eltérés az ókori és újkori hellénista épület elrendezésében csupán az, hogy az üvegablakok feleslegessé tették azt,

DR. HAJDU MIKLÓS

SZENICZEI SAVUÓT

A HONIG-HÖNIG- ÉS BACK-
CSALÁD TÖRTENETÉBŐL

Ára 4 pengő

A MULT ÉS JÖVŐ KIADÁSA
MEGRENDELHETŐ A KIADÓHIVATALBAN

Boros és Kohn cégtulajdonos **Boros József**

siremlék nagyraktára f. évi május hó 1-től kizárólag: Budapest, VII.,

Telefon: 141—492.

Modern fedőlapos, virágvázas siremlékek

Dob-utca 2

(Károly-körutisarokház)

**OLCSÓ
ÁRAK!**

Adriatica Tengerhajózási Rt.

hetenkénti járatai

Triesztből és Genovából
**Egyiptomba,
Palesztinába,
Rhodosba, Görög-
és Törökországba,**
hetenként kétszeri járatok
**Ragusába és a Dal-
mát tengerpartra.**

Felvilágosítás és prospektus kapható:

Adriatica Tengerhajózási Rt.

**Budapest, VII., Thököly-út 2, IV., Váci
ucca 4. és az összes utazási irodákban.**

hogy a középső hajó magasabb legyen. A keresztény templomot utánzó neológ törekvés pedig nem középre állította a bimah-t s így a férfiak padsorai sem három oldalon vonultak, hanem az épület egész belsejét elfoglalva, az „oltár” felé néztek. De a berendezéstől eltekintve, maga az épület szerkezete teljesen azonos az ókori palesztinai zsinagógákkal.

A teljesség kedvéért még meg kell jegyeznünk, hogy egyéni nézetünknek adtunk kifejezést, mikor az ókori diplostoon középső hajóját magasabbnak mondjuk az oldalhajóknál, mert a kfar-nachumi zsinagóga képének tudós rekonstruálója (Jüdisches Lexikon) a hajókat egymagasságúaknak veszi — tehát ezen nézet szerint az ókori palesztinai zsinagógák és a 19. századbeli Kór-Schül teljesen egyformák.

TOLLHEGYRŐL

MEGINT A FEHÉR KÖNYV.

Megjelenésének idején izgatott tömegek hullámszórtak Tel-Aviv széles utcáin. A nyitott ablakokból, ajtókból rádióhangok szűrődtek az estébe. Az emberek megálltak, csoportokba verődtek az ilyen ablakok előtt. De egyelőre a rádió zenét közvetített, ártatlan, semmitmondó muzsikát. Jóval az előre kitűzött idő után hirtelen elsötétedtek az utcák, halálos csend és sötétség borult az emberekre. Azok, akik e késedelemről reményt merítettek, hogy a Fehér Könyv

közzétételét hosszabb időre elhalasztják, csalódva figyelték az angol bemondó nyugodt szavait: „Öfelsége kormánya... Magát a kormánytervezetet már nagyjában mindenki ismerte: 10 évi átmeneti idő, a zsidóság számának a lakosság egyharmadára való korlátozása. A következő öt évben összesen 75.000 certifikát, ebből 35.000 a most folyó évre, tekintettel a zsidóság súlyos helyzetére. Aztán magyarázkodás, hogy mindez nincs ellentétben a Balfour-deklarációval, hogy gondoskodás fog történni a zsidó nemzeti otthon biztosítására. Végül valódi elismeréstől áthatott szavak a zsidóság eddigi munkájáról, amely az egész világ csodálatát megérdemli és amelyre a zsidók büszkén mutathatnak rá...

Az arab bemondást már senki sem figyeli. Már megindultak a kommentárok, elkeseredett, kétségbeesett, reménytelen mondatok mellett bizakodás, optimizmus, remény és megingathatatlan hit a zsidóság jövőjében jutnak szóhoz. A magyar származású mérnök, akinek pompás lámpás rádióját hallgattuk, az arab szavak alatt Budapestet keresi. A budapesti Opera Aida-előadását tisztán, világosan, egészen közélről adja e pompás gép...

Ussischkin azt mondotta, hogy hiába tiltja meg a kormány a földvásárlást, ebben maguk az arabok fognak segíteni. Ez kissé fantasztikusan hangzik a be nem avatottak számára, pedig szóról-szóra igaz. A legvéresebb terror idején a leghangosabb vezetők szívesen adták el földjeiket — persze jó áron — a zsidóknak.

A MENEKÜLTÜGYI PROBLÉMA FRANCIAORSZÁGBAN. Bonnet külügyminiszter megbeszélést folytatott az Evian-bizottság, a Népszövetség és a francia főrabbiság képviselőivel zsidó menekült gyermekek elhelyezéséről Franciaországban.

A ZSIDÓK HELYZETE LITVÁNIÁBAN. A litván pénzügyminiszter bejelentette, hogy Litvánia zsidóinak nincs okuk nyugtalanságra. A kormánynak nincs szándékában őket a gazdasági élethől kizárni. A litván kormányelnök és a miniszterelnök fogadták Jabotinszkyt.

KRÓNKA ÉS SZEMLE

Amint a Mult és Jövő megírta, a jeruzsálemi Héber Egyetem meghívta Dr. Patai Józsefet, hogy előadásokat tartson a magyar irodalomról, különös tekintettel ennek bibliai kapcsolataira. Klausner professzor, a jeruzsálemi Héber Egyetem világhírű irodalomtörténet-tanára bevezetőül méltatta Patai József működését a héber irodalom-kutatás, általában a zsidó kultúra ápolása terén. A Mult és Jövő megindításával új korszakot nyitott a magyar zsidóság történetében. A jeruzsálemi egyetemen tartott előadásai mindig egy-egy ismeretlen régi héber költőt hoztak felszínre, az oxfordi kéziratok között végzett kutatásai alapján. Ezúttal Patai a magyar irodalmat fogja ismertetni és a jeruzsálemi Héber Egyetem tanuságot tesz ezzel is tiszta felfogásáról, amely el tudja választani a halhatatlan irodalmi értékeket a halandó és változó politi-

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó-mű-
rek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára